

BEŞİNCİ BÖLÜM

Fransa'da "Modern Devlet Yapısının" Doğuşu

Daimi ordu, polis, bürokrasi, rühbun sınıfı ve mahkemelerin her yerde hazır ve nazır organlarıyla -sistematik ve hiyerarşik bir işbölümü planına göre işlenmiş organlarla merkezileşen devlet iktidar, mülhak monarşi günlerinden kavrınaklanır... Gene de, onun gelişimi, her çeşit ortaçağ döküntüsü, senyörülük hakları, yerel ayrıcalıklar, belediye ve lonca tekelleri ve eyalet anayasalarının kösteklenmeye devam etti. Fransız Devrimi'nin devasa süpürgesi ... geçmiş zamanların bütün bu kalıntılarını süpürdü; böylece, aynı zamanda yarıfeodal Avrupa'ya karşı modern Fransa'nın evladı olan Birinci İmparatorluk yönetiminde yükseltilen büyük modern devlet üst yapısının önündeki son engellerin beslendiği toplumsal toprağı temizledi.

Karl Marx

Fransız Devrimi süreci, liberal istikrar kazandırmanın olanaksız olduğunu kanıtlayan bir toplumsal-devrimci krizin sonuçları ve merkezileşmiş, bürokratik devlet örgütlerinin ortaya çıkışıyla biçimlendirilmiştir. Rusya'da ve Çin'de olduğu gibi, bu tür devlet örgütleri, iç ve uluslararası savaşlar bağlamında devrimin pekiştirilmesine hizmet etmiştir. Fransız Devrimi'nin dina-

mikleri ve sonuçları üzerine olan incelememiz bu temel gelişmeleri vurgulayacak. Bu çözümlenmeye bir giriş olarak, bir bütün olarak Fransız Devrimi'nin nasil nitelendirilmesi gerektiği hakkında süregiden tarihyazıcılığı tartışmasına gireceğim.

BİR BURJUVA DEVRİMİ Mİ?

Fransız Devrimi'nde esas olarak neyin ve nasıl değiştiği, çağdaş tarihçiler arasında oldukça tartışmalı konulardır. Yakın dönemlere dek egemen olan, burjuvazinin devrimi feodalizmi ve aristokrasiyi yerinden ederek kapitalizmi kurmak için yönettiğini savunan, büyük oranda Marksizmden etkilenen bir görüşe, "toplumsal yorum" a karşı eleştiriler yükseltildi.¹ Onunla karşılaştınlabilir kapsama ve güce sahip hiçbir karşı yorum şimdiki dek yaygın bir biçimde kabul görmeyi başaramadı.² Bu, kısmen doğrudur; çünkü yapılabilecek yeniden yorumlarla ilgili tartışmalar büyük oranda sosyoekonomik koşulların kurulu referans çerçevesinin içinde kalmıştır. Burjuvazinin merkezliği ve feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçiş hakkındaki Marksist nosyonlar tartışmaya açıktır; bunun yerine ne konacağı hakkındaki tartışmalar özgün önermenin parçalarını sadece onarmaya çalışmaktadır ve önermenin gerçek odağını ve yapısını olduğu gibi bırakmaktadır. Burjuvazinin dışındaki, ekonomik çıkarları Devrim'in o kadar da kapitalist olmayan so-

1 Sulandırılmamış bir "Burjuva Devrimi" yorumunun kısa ve öz ifadesi için özellikle bakınız: Albert Soboul, "Classes and Class Struggles During the French Revolution", *Science and Society* 17:5, Yaz 1953, s. 238-57. Bu tür bir yorumun (şimdikiyle ilgili) eleştirileri için bakınız: Alfred Cobban, *The Social Interpretation of the French Revolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 1964 ve Cobban, "The Myth of the French Revolution", *Aspects of the French Revolution* içinde, Norton, New York, 1970, s. 90-111.

2 Bakınız Gerald J. Cavanaugh, "The Present State of French Revolutionary History", *French Historical Studies* 7:4, Güz 1972, s. 587-606.

nuçlarına denk düşen yeni gruplar aramap bulundu.³ Ya da Marksist önermenin ekonomik değil toplumsal bağlamına vurgu yapılarak, donuk bir yankısını oluşturmak gibi daha dolaylı ve ihtiyatlı bir yol⁴ arandı. Sonuç, devrimci sonuçların kısmi yönlerinin üzerine yorumcu bir vurgunun konması oldu. Böylece, her ne kadar kendine özgü sonul bağlantının hâlâ bulunduğu varsayılssa da, kapitalizmin ve kapitalistlerin yükse-lişi ile Fransız Devrimi'nin gerçek siyasal olayları ve mücadeleleri arasındaki her türlü bağlantı ve gerçekte bir bütün olarak Devrim'e ilişkin açıklama giderek daha da belirsizleştirildi.

Bu ara Fransız Devrimi'nin, Fransız devletinin yapısında ve işlevlerinde yaptığı değişiklikler, Devrim'in genel anlamını sezmeye çalışan çağdaş yorumcular tarafından büyük oranda görmezden gelindi.⁵ Ancak o ya da bu yorumcu metin ve sentezin içinde şurda burda ve daha da açık bir biçimde olmak üzere Devrim sırasında ordunun ve kamuyönetimin içindeki gelişmeler üzerine yapılan ampirik çalışmaların bulgularında bazı ipuçları ortaya çıktı. Bütün bunlar, Dev-

3 Örneğin, Norman Hampson, Alfred Cobban'ın sonuçlarının "Devrimin Marksist olmayan bir ekonomik yorumu"na yönelidğini zekice ileri sürmüştür. Cobban'ın *Social Interpretation* adlı yapıtımdan almış şu pasajın üzerinde düşünün: "Bu, tamamen [kapitalizm] için bir devrim değil, fakat büyük oranda Fransız toplumundaki kapitalizm embriyosunun engellenmesi için bir devrimdir. Bu şekilde düşünüldüğünde, büyük oranda amaçlarına ulaşmıştır. Kırsal kesimdeki köylü mülk sahipleri, avukatlar, *renviers*'leri kasabalarındaki zenginler, yeni ekonomik eğitimlere başarıyla dilermişlerdir. Özellikle sonuncular, devrimin denetimini ele geçirmişler ve Napoleon'un diktatörlüğüyle de rejimlerini pekiştirmişlerdir" (s. 172).

4 Bu stratejinin belki de en önemli örneği -ve biriktirimi- Norman Hampson'ın *A Social History of the French Revolution* yapıtıdır (University of Toronto Press, Toronto, 1963). Fakat bu eğitim Georges Lefebvre'in amirane çalışmasıyla başlamıştır: *The French Revolution*, 2 cilt, çev. Elizabeth Moss Evanson (cilt 1) ve John Hall Stewart ve James Friguglietti (cilt 2). Columbia University Press, New York, 1962, 1964.

5 Fransız Devrimi'nin klasik yorumcularından biri, Alexis de Tocqueville, *The Old Régime and the French Revolution* adlı yapıtımda (çev. Stuart Gilbert, Doubleday [Anchor Books], New York, 1955) çözümlemesinin merkeze devleti oturtmuştur.

rim'in çatışma ve sonuçlarının genel mantığının öncelikle, sosyoekonomik ve yargısal dönüşümde (bürokratikleşme, demokratikleşme ve kapitalizm için uygun bir siyasal-yasal çerçevede) yattığına işaret eder. Bu sosyoekonomik ve yargısal dönüşüm, kapitalist burjuvazinin sınıf eylemince etkilenen sosyoekonomik yapının temel bir dönüşümünden çok, devlet iktidarını için verilen siyasal mücadelelerle ile senyörlük haklarına karşı köylü mücadelelerinin birleşmesiyle biçimlenmiştir.⁶ Burada değinilen farklılıklar, vurgulama ve bakış açısı sorunlarıdır; fakat bu tür farklılıklar, ancak özellikle devrimlerin süreçlerini ve sonuçlarını yeni yollardan açıklamaya çalışmaya yöneltiyorsa sonucu belirleyici olabilir.

Devrim ve Ekonomik Gelişme

Fransız Devrimi'nin bir "burjuva devrimi" olduğu görüşünün taraftarları kendi konularını desteklediği görülen kanıtlara işaret edebilirler. Devrimle ortaya çıkan siyasal seçkinlerin ulusal sanayileşmeyi hızlandırmak için ekonominin doğrudan denetimini ele almaları keskin; aksine Devrim özel mülkiyet sahipliği üzerine temellenen sınıflar güçlendirdi. Ulusal pazarın oluşmasının önündeki bölge, zümre ve lonca engelleri ortadan kaldırdı. Fransa zamanında kapitalist sanayileşme sürecine girdi.

6 Bakınız: Cavanaugh, "Present State", s. 599-606; ve M. J. Sydenham'ın *The French Revolution*, Capricorn Books, New York, 1966. Yazar "siyasal gelişmelerin... özellikle... yeni milliyetçilik dîminin ortaya çıkışını ve ana-yasal otorite ile iktidarın halk tarafından denetiminin uzlaşılması girişimlerinin önemini yeniden ileri sürmeyi özellikle seçmiştir" (s. 5). Albert Soboul bile, özellikle yorumlayıcı metninde, *A Short History of the French Revolution, 1789-1799*, çev. Geoffrey Symcox, University of California Press, Berkeley, 1977, sık sık Tocqueville'e başvurur ve her ne kadar temel kuram savları, Fransız Devrimi'nde "burjuvazi, Fransız tarihinde kapitalist toplumun gelişimi damgalar" görüşünü savunsa da (s. 1) devletteki gelişmeleri aydınlatır. İlgili ampirik çalışmalar için, "Yeni Rejim" üzerine olan bu bölümün son kısmında belirtilen çalışmalara bakınız.

Bununla birlikte, "burjuva devrimi" tezinin ekonomik olarak temellendirilmiş herhangi bir versiyonu ile çelişen eşit derecede önemli gerçekler vardır. Devrim öncesinde, Fransız sanayisi ezici biçimde küçük ölçekliydi ve makineleşmemişti; ticari ve mali servet birbirine düşman olmayan koşullar içinde varlıklarını birlikte sürdürüyorlardı; daha doğrusu (toprak, alınıp satılan memurluklar, yıllık maaşlar gibi) daha yerleşik ve saygın zenginlik biçimleriyle ticari ve mali servet ortaklaşım ilişkisi içindeydi. Devrim sırasındaki siyasal liderlik, öncelikle meslek sahiplerinin (özellikle avukatların) memuriyet sahiplerinin ve entelektüellerin saflarından çıktı. Devrim sonrasında Fransayı yönetenler, sanayiciler ya da kapitalist girişimciler değil, öncelikle bürokratlar, askerler ve toprak sahipleriydi.⁷ Devrim sırasında yasalara yasalaşan ekonomi ile ilgili reformlar da, ya tabandan ayaklanmalarca hızlandırıldı ya da "... ticaret ve sanayi çıkarlarının temsilcileri tarafından değil, Fransız devletinin reform yanlısı memurlarının tüm süreç boyunca başını çektiği ve sonunda başarıya ulaştığı... iç gümrüklerin kaldırılması için yüzyıldır süren hareketin" sonucu oldu.⁸

Daha önemlisi, Devrimin kapitalist sanayileşmeyi kolaylaştırdığı kadar da engellediği neredeyse kesin bir gerçektir. Herhangi bir devrimci kargaşa dönemine kalkınmaya karşı doğrudan engellerin eşlik etmesi beklenebilir. Ne var ki:

Fransız Devrimi ile başlayan karışıklıklar ve savaşlar dizisi, ... sermayenin yıkımını ve insan gücü kaybını; siyasal istikrarsızlığı ve yaygın toplumsal kaygı; zengin girişimci grupların büyük kısmının yok edilmesini; ticaretin önüne çıkabilecek engellerin tümünü; vahşi enflasyon ve kur değişikliklerini beraberinde getirerek... Waterloo ile son buldu.⁹

7 Cobban, *Social Interpretation*, 6. s. 12-14. Bölümler.

8 Age, s. 70.

9 David S. Landes, *The Unbound Prometheus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969, s. 142-43.

Aksaklıklardan biri özellikle önemliydi. Devrim öncesinde, Fransa'nın gelişmeye başlayan sanayileri geniş çaplı ve büyüyen bir deniz ticaretinden besleniyordu.¹⁰ Fakat bu ticaret, Devrim'in ve ardından gelen savaşların bir sonucu olarak çöktü; öyle ki, "... 1716'dan 1789'a dek Fransa'nın dış ticareti dörde katlandıysa da..." Devrim'den sonra 1815'e dek devrim öncesi düzeyine yeniden erişemedi.¹¹

Devrim, Fransa'nın ekonomik kalkınmasını bundan daha temel yönlerde de engelledi. Devrimci ayaklanmalardan ortaya çıkan sosyoekonomik yapıda, sanayici olmayan bir burjuvazi ve güvenli bir biçimde yerleşik köylülük başrolü oynuyordu.¹² Devrim öncesi burjuvazi, kuşkusuz, zengin, tutkulu olup katıksız özel mülkiyet sahipliği haklarından yararlanıyordu. Ancak,

burjuvazinin temeli sanayide değil, daha çok ticarete, serbest mesleklerde ve toprakta idi. Toplumsal karışıklık yarattığı olanakların bir sonucu olarak kendine güvenirle öne atılan bu yeni adamlar... yeni kazanılmış özgürlüklerden faydalanmak için sanayi yatırımlarını ve üretimini esas yol olarak görmüyordu. Toprak ve mallar üzerinde spekülasyon yaparak daha hızlı bir biçimde servet elde edilebiliyordu. Yollarını sanayide bulabilirlerdi, ama bunu ancak olanaklar çıktığında ve kendilerine sunulduğunda yapabilirlerdi.¹³

Ancak Fransa'da sanayi yatırımları için olanaklar (özellikle İngiltere'deki durumla karşılaştırıldığında)

10 Walter L. Dorn, *Competition for Empire, 1740-1763*, Harper & Row, New York, 1963, s. 252-53 ve F. Crouzet, "England and France in the Eighteenth Century: A Comparative Analysis of Two Economic Growths", R. M. Hamvell, der., *The Causes of the Industrial Revolution in England*, Methuen, Londra, 1967, 7. Bölüm.

11 Henri Sée, *Economic and Social Conditions in France During the Eighteenth Century*, çev. Edwin H. Zeydel, F. S. Crofts & Co., New York, 1931, s. 154.

12 Tom Kemp, *Economic Forces in French History*, Dobson Books, Londra, 1971, 5.-6. Bölümler.

13 Age, s. 102.

ondokuzuncu yüzyılda yavaş yavaş ortaya çıktı. Devrim sonrası ekonomi egemen bir biçimde tarımsal olarak kaldı ve köylüler toprağı her zamanki gibi fiilen işlemeye devam ettiler. Devrim senyörlük haklarının kaldırılmasıyla, bazı toprakların aktarılmasıyla ve varisler arasında bölüşürülebilir miras hakkının hukuk yollarıyla desteklenmesiyle kırsal kesimdeki küçük mülk sahiplerini güçlendirdi. Alexander Gerschenkon'un da işaret ettiği gibi:

Fransız aile çiftlikleri, Fransa'nın ekonomik kalkınmasının önüne çıkardığı engeller ve çengeller dizisinde şüphesiz aynı bir yeri hak eder.

Her şeyden önce Fransız çiftlikleri kendiler için çok yetersiz bir emek arzı kaynağı olduğunu gösterdi. Fransız çiftçisi toprağına sınıksız sarılmıştı... Aynı zamanda, ... ek topraklar satın alma tutkusu, Fransız köylülüğünün ekonomik kararlarını belirlemeyen etmenler sıralamasında daima en üstte yer alıyordu. Bu herkesçe bilinen tutumuluğu, ek tüketim mallarının satın alınmasından kaçınma anlamına geliyordu. Bununla birlikte, biriktir-düklerinin küçük bir kısmı makine ve gübre gibi sermaye mallarının sağlanması yolunda kullanılıyordu... Sonuç olarak Fransız köylüsü, sadece sanayinin gelişmesine ucuz ve disiplinli emek sağlayarak yardım etmekte değil... aynı zamanda sanayi ürünleri için geniş ve büyüyen bir Pazar oluşturmakta da başarılı olamadı.¹⁴

1814 sonrasında Fransız sanayisi kendisini Britanya sanayisinin çok gerisinde buldu ve "Fransa'da, köhne ve etkisiz ekonomik girişimleri pahalıya patlamasına rağmen sürdürülürken, yeni fabrikalar ve girişimler, hem rekabet kamçılarından hem de yabancı ülkelere engelsiz sermaye malları ve teknoloji bilgisi ithalatı bağlantılarından yoksun bırakan bir sera ortamını

14 Alexander Gerschenkon, "Reflections on Economic Aspects of Revolutions", Harry Eckstein, der., *Internal War içinde*, Free Press, New York, 1964, s. 188-89.

sürdürebilmek için"¹⁵ güçlenmiş Fransız devletine yöneldi. Güçlenmiş Fransız devletin kapitalist sanayileşmeye daha yararlı katkılarda bulunması için demiryolu çağının gelişimi beklemek gerekti. O zaman bile, Fransız ekonomik kalkınmasının, 1789'da kaldığı yerden fazla ileri gidememiş ve Eski Rejim'deki büyümenin koşullarından bütününde ne daha elverişli ne daha elverişsiz olan bir sosyoekonomik çevrede sabırla ilerlemek zorunda kalmış görünür. İktisat tarihçilerinin, "ekonomik kalkışın" zamanlaması olarak herhangisi bir dönem üzerinde anlaşılmadığı bir örnek olay olarak Fransa, kapitalist kalkınma üzerindeki bukağıları aniden kurdığı varsayılan burjuva devrimi nosyonunu kanıtlamak için oldukça az veri sağlar.¹⁶

Siyasal Alanda Başarılar

Fransız Devrimi'ni, burjuvazinin yönlendirdiği ve sınıf çatışmaları ile beslenen siyasal mücadeleler aracılığıyla başarılan burjuva liberalizminin zaferi olduğunu ileri sürerek, klasik burjuva-devrimi tezini, öncelikli olarak sosyoekonomik çözümlene düzeyinden daha en dar anlamıyla siyasal düzeye aktarmak yeterli değildir.¹⁷ Fransız Devrimi'nin siyasal mücadeleleri hiç-

¹⁵ Age, s. 190. Ayrıca bakınız: Landes, *Unbound Prometheus*, s. 142-50; ve Kemp, *Economic Forces*, 6. Bölüm.

¹⁶ Bakınız: Kemp, *Economic Forces*; Jan Marczewski, "Some Aspects of the Economic Growth of France, 1660-1958", *Economic Development and Cultural Change* 9:2, 1961, s. 369-86; Jan Marczewski, "The Take-Off Hypothesis and French Experience", W. W. Rostow, der., *The Economics of Take-off into Sustained Growth* içinde, St. Martin's Press, New York, 1963, s. 119-38; Claude Fohlen, "France 1700-1914", *The Emergence of Industrial Societies* içinde (1), der. Carlo M. Cipolla, *The Fontana Economic History of Europe*, 4. cilt, Collins/Fontana, Londra, 1973, s. 7-75 ve Barry Supple, "The State and the Industrial Revolution 1700-1914", Carlo M. Cipolla, der., *The Industrial Revolution, The Fontana Economic History of Europe* içinde, 3. cilt, Collins, Londra, 1973, özellikle s. 327-33.

¹⁷ Bakınız, örneğin, Soboul, *Short History*. Ayrıca bu noktaya ilişkin Fransız üzerine olan bölüme bakınız, Barrington Moore, Jr., *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, Beacon Press, Boston, 1966. Moore burjuvazinin devrimi yönettiği düşüncesinin önemini (hatta gerçekte devrimin 1789-1794 arasında halk ayaklanmalarından ileri itildiğini vurgu-

bir biçimde kapitalist burjuvazi ya da onun temsilcileri tarafından yönlendirilmemiştir. Fransa'nın toplumsal yapısında Devrim'in gerçekleştirdiği belirleyici değişiklikler, parlamenter temsili düzenlemelerden çok, devlet içindeki yürütme erki ile kamuyönetiminin ortak egemenliğini pekiştirmiştir. Otoriter yönetim olanakları da yurtaş hak ve özgürlükleri aleyhine artmıştır. Devrim'in başarılarını ve siyasal mücadelelerini etkileyen şartları anlamaya çalışan bir analizi, belki de hepsinden önemli olarak, Fransa'nın 1792'den 1814'e dek Avrupa'nın belli başlı savaşlarına katılmasının yarattığı etkilere özel bir ilgi göstermelidir. Çünkü Devrimci Fransa'da devletin inşası, çatışan toplumsal grupların sınıf çıkarlarından çok, savaşların dayattığı zorunlulukları ve iç politikada yarattığı çalkantılarıyla başa çıkma çabaları tarafından güçlü ve dolaysız bir biçimde şekillenmiştir.

Fransız Devrimi'nin en çarpıcı başarısına bir kuş bakışı, bu bölümün giriş notu olarak Karl Marx'ın "Fransa'da İç Savaş" kitapçığında alıntılanan pasajdan daha iyi hiçbir yerde ve bu kadar değerli bir biçimde ifade edilmemiştir.¹⁸ Bu kayda değer pasaj, Eski Rejim'in "ortaçağ döküntülerini", monarşinin ileri sürerek doğru bir bakış açısına oturtur. Devrim öncesi Fransa'nın gittikçe kaypaklaşan ve modernleşen sosyoekonomik yapısının üzerine bindirilen (ikinci Bölüm'de de gördüğümüz gibi) yerel topluluklarla eyaletlerle, meslek ve zümrelerle ilgili kurumsallaşmış ve siyasal olarak güvenilir altına alınmış haklar ve birleşik organlar topluluğuydu. Bunların bazılarını, ortaçağ zamanlarının-

layan Soboul'dan bile fazla) azaltır. Fakat Moore, yine de devrimin genel sonucunun ve öneminin liberalizm ve demokrasi önündeki engellerin temizlenmesinde yattığını düşünür. Moore, Devrim'in bu siyasal biçimler (liberalizm ve demokrasi) önündeki engelleri yarattığı ve güçlendirdiği aşamaya dek ciddi bir biçimde incelememiştir.

¹⁸ Karl Marx, "The Civil War in France" (1871), yeni baskısı, Karl Marx ve Frederick Engels, *Selected Works* içinde, International Publishers, New York, 1968, s. 289'dan alıntılanmıştır.

dan miras kalmış biçimlere ve adlara sahipti; fakat tamamının işlevi, mutlak monarşinin genişlemesi ve ticaretin yayılması aracılığıyla uzun zaman önce değişmişti. Devrimin toplumsal ve siyasal karışıklıklarının başladığından kuşulanılmayacak şey, varlığını sürdürmek için monarşik devlete bağımlı olan ve aynı zamanda, krallığın mutlaklığının etkin işlevselliğini sınırlandıran bu "ortaçağ döküntüleri"ni ortadan kaldırmaktı. Senyörlük ayrıcalıkları ve hakları, gerisinde kendi toprakları üzerinde özel haklarla orta ve küçük mülk sahiplerinin egemen olduğu bir tarım ekonomisini bırakarak süpürüldü. Tabaka ve lonca ayrımlardan arındırılmış ve ülkenin yasalarının önünde eşit yurttaşlardan oluşan Ulus, meşru siyasal hükümdarlığın simgesel kaynağı olarak soya dayanan, kutsal sayılan monarşiyi kaldırdı. Üçüncü Harita'nın da gösterdiği gibi tek tip, ussal bir biçimde düzenlenmiş siyasal nüfuz bölgeleri (kendi içinde muntaka ve komünleri kapsayan, 80-90 "il" ön plana çıkararak) Eski Rejimin "35 eyalet, 33 mali *généralité*...", 175 *grands bailliage*, 13 *parlement*, 38 *gouvernements militaires* ve 142 piskoposluk bölgesin"den oluşan karmakarışık yapısının yerini aldı.¹⁹ Ulus çapındaki yargı, vergi ve gümrük sistemleri, devrim öncesi dönemlerin bölgesel farklılıklarının ve yerel engellerin yerini aldı. Orduda ve kamuyönetiminde, personel toplamaya, ödüllendirme ve memurların gözetime ilişkin tamamen bürokratik ilkeler, monarşik devletin birliğini ve etkinliğini tehlikeye atan uygulamalar olan memurluk maaşlarının satışının, yönetsel işlevlerinin müteazime verilmesinin ve soylu statüsü ve lonca gibi birliklerin ayrıcalıklarına ilişkin özel kabul gibi monarşik devletin etkinliğiyle son derece uzlaşan uygulamaların yerini aldı. Merkezi hükümet boyut ve işlev bakımından genişledi. Yeni ulusal siyasa, sadece meşruluğun kaynağı olarak monarşinin ve aristokrasinin yerini eşit

19 Hampson, *Social History*, s.112-13.

yurttaşlar ulusunun alınması anlamında değil, ayrıca devletin, toplumun içinde daha önce ulaşılabildiğinden çok ötelere ulaşması anlamında da daha "demokratik" hale geldi. Bunu yaparken de, hizmet ve olanakların toplumsal kökeni resmen göz önünde bulundurmaksızın dağıtım ve ulusal hedeflere ulaşabilmek için herkesin devlet işlevlerine daha çok katılım ve daha fazla para, zaman ve insan gücü kaynakları talep etti.

Sonuç olarak, Fransız Devrimi devrim öncesi mülkiyet haklarının karmaşık çeşitliliğini özel mülkiyetin tekil, bireyci ve modern özel biçimi halinde basitleştirilmesi ve pekiştirilmesi anlamında "burjuva"dır. Fransız Devrimi, Fransa'daki rekabetçi ulusal pazar ekonomisinin genişlemesini önleyen lonca gibi kuruluşlardan ve eyaletlerden gelen her türlü engelin kaldırılması özgül anlamında da "kapitalist"tir. Bunlar elbette oldukça önemli değişikliklerdir. Bunlar, yarı-feodal artıya el koyma biçimlerinin temizlenmesini ve onların yerine, Fransa'da kapitalist el koyma ve kapitalist sanayileşme için her ne kadar ideal sosyoekonomik şartlar olmasa da umut verici yasal şartların kurumsallaşmasını temsil eder.²⁰ Fakat bu dönüşümlerin öykünün sadece bir kısmı olduğunu unutmamamız gerekir. Bunlar bir bakıma, Fransız devletindeki ve ulusal siyasasındaki daha çarpıcı ve daha uzun ömürlü dönüşümlerin sadece tamamlayıcılarıdır. Söz konusu siyasal değişikliklerin doğası ise ne basitçe ne öncelikle geldiğinde "liberal"dir; ne de burjuva etkinliğince ya da açıkça sınıf çıkarınca belirlenmiştir. Bunlar, daha çok halk isyanları ile siyasal liderliklerin kamuyönetimi ve askeri alanları iyice pekiştirme çabalarındaki başarılarının karmaşık biçimde çakışmasının ürünüdür. Fransız Devrimi (bu kısmın geri kala-

20 Allenin tüm öğulları arasında eşit mirasçılığı emreden yasalar, özellikle köylüler arasında aşamalı olarak mülkiyeti parçalamıştır ve bu kapitalist kalkınmanın önündeki bir engeli temsil eder. Bakınız Kemp, *Economic Forces* içindeki yeni basısından, s. 103-04.

gelirleri yükseltmenin bile gittikçe zorlaştığını gördü. Ulusal (ya da kurucu) Meclis üyeleri ulusal hedeflerin izlenmesi için yerel otoriteleri ikna etme yeteneklerine güvenmek zorundaydılar.

İngiliz Parlamento liderleri İç Savaş sırasında benzer güçlüklerle karşı karşıya kaldılar. Fakat onlar en azından, iyice kurumsallaşmış olan ve iyi bilinen yerel otoritelerle, toplumsal denetimin kanıtlanmış yetkilerine sahip yerel yönetimlerin efendileriyle pazarlık edebiliyorlardı. 1789 sonrasında, Fransız yerel otoriteleri hiç kullanılmamış yepyeni kuruluşlardı ve üstlenilen işlevlerini yerine getirmek için uygun araçlardan yoksundu. 1790'da bakanlıklar, belediyelerin yönetiminin "üzerinde" önemli bir düzeyi olarak yaratılır yaratılmaz, her biri farklı türden çıkarları temsil etmeye eğilimli olan yerel otoritelerin iki takımı, çoğu kez kendilerini birbirleriyle anlaşamaz buldular. Değişen ulusal liderlikler ya da rekabet eden ulusal hizipler, yerel otoritelerin önce bir düzeyiyle, sonra da diğeriyle flört etti.²⁵ Tüm bu kuruluşlar ve ayrıca kırsal alanların siyasal bütünleşmesi potansiyel olarak zayıftı ve köylü ile kentsel çıkarların birbirine karşı olduğu yerde ve zamanda da yıkılmaya mahkûmdu. Çünkü yeni ortaya çıkan ulusal sistemin içinde en etkin yerel otoriteler sıkı bir biçimde kent temelliydi. Bu durumda, 1789-90'da Fransa'da ortaya çıkan devrimci liberal yönetim İngiliz parlamenter yönetimine göre genel olarak daha sağlıklı biçimde temellenmişti. Fransız liberal rejiminin kökenleri göz önünde bulundurulduğunda, bu durum şaşırtıcı değildir. Çünkü Fransız liberal rejimi, her şeyden önce, devrim öncesi egemen sınıfın bağımlı olduğu krallık yönetiminin merkezi örgütlenişini dağıtıp yerel yönetimlerin önünü açıcı (ademi merkezîyetçi) etkiler sayesinde biçimlenebilmişti.

Köylü Ayaklanmalarının Etkisi

Durumu daha da kötüleştiren, liberal Fransız devrimcilerinin İngiliz parlamenterlerininkinden daha korunaklı tehditlerle (hem aşağıdan denetlenemez ayaklanmalardan hem de temel toplumsal ve siyasal sorunlar üzerinde derinleşen egemen sınıf kutuplaşmasından kaynaklanan tehditlerle) hemen ve sürekli olarak karşı karşıya kalmış olmasıydı. Bu noktada köylü ayaklanmaları önem kazanır. Üçüncü Bölüm'de ayrıntılarıyla açıklanan nedenler yüzünden, İngiliz Devriminde, egemen sınıf toprakbeylerine karşı yaygın köylü ayaklanmaları hiçbir zaman gelişmedi. İngiliz üst sınıfları, tabandan toplumsal devrimci bir meydana okumayla yüzleşmeksizin (her nasılsa Fransızlara göre potansiyel olarak daha fazla birleşmiş oldukları) siyasal biçimler üzerinde tartışma fırsatı bulmuşlardı. Oysa Fransa'da, özellikle Fransız egemen sınıfı içindeki köylü ayaklanmaları 1789'un bahar ve yaz aylarında belirdi. Ve bu ayaklanmaların sonuçları da Fransız Devrimi için çok önemliydi. En temelde, elbette köylü ayaklanmalarının başarısının doğrudan etkisi, var olan sınıf yapısına bir saldırı, artıya el koymanın ve tarımsal mülkiyet ve üretim tarzlarından birinin saf dışı bırakılmasıydı. Daha önemli değilse bile aynı derecede önemli bir sonucu da köylü ayaklanmalarının ulusal devrimci siyaset süreci üzerindeki "geri besleme" etkisiydi. Onların Kurucu Meclis'in eylemleri üzerindeki etkisi sayesinde (doğrudan bir biçimde 1789'un Ağustosunda ve dolaylı olarak sonrasında olmak üzere) köylü ayaklanmaları sadece senyörlüğün değil, fakat ayrıca Eski Rejimin birçok kurumunun ortadan kaldırılmasını da mahmuzladı. Bunlar, 1790'dan sonraki modern Fransa'yı nitelendiren bir örnek, ussal kamu-yönetim ve yargı sisteminin doğuşunu da kolaylaştırdı. Fakat köylü ayaklanmaları ve onların ulusal siya-

setteki yankıları aynı zamanda egemen sınıf içindeki siyasal kutuplaşmanın artmasını teşvik etti. Böylece köylüler, liberal bir anayasal monarşi rejiminin kurumsallaşmasının, ona ulaşmaya çalışan ılımlı devrimci liderlerin gördüğü gibi yaklaşıldıkça uzaklaşan bir serap olarak kalmasına katkıda bulundular.

1789 yazının çığ gibi büyüyen kırsal kargaşası, yeni doğmuş Kurucu Meclis'i katı seçeneklerle karşı karşıya bıraktı ve üyeleri arasında bir kriz mantığı yarattı. Temmuz'daki kentsele halk kargaşalarının aksine, köylü ayaklanmaları kurulu otoritelerin hiçbir tarafından başedilemedi ya da onlarca denetime alınmadı. Ne de mutlak monarşinin yakın döneminde işlevsizleştirilen, kentlerde ve kasabalarda kısmen yeri doldurulan kamuyönetimi yeniden canlandırmaksızın sistemantik biçimde bastırabildi. Meclis'in daha militan üyelerinin bazıları, kriz durumunu, ulusal birliği ve tüm yurttaşların yasa önünde eşitliği idealini tehlikeye atan birçok kişisel ayrıcalığın temizlenmesini hızlandırmak ve güvence altına almak için bir fırsat olarak gördüler. Böylece ünlü 4 Ağustos geçesinde senyörlük hakları "kaldırıldı" (aşında parasal ödemelerle değiştirildi). Bununla birlikte kasabaların, eyaletlerin, saray soylularının, taşradaki soyluların, memurlukları satın alanların ve kilisenin özel ayrıcalıklar, mülkiyet hakları ve vergi muafiyetleri dizisinden kısmen planlanmış olarak, kısmen de kendiliğinden feragat edildi. Ekonomik bakımdan (senyörlük hakları, satın alınan memurluklar, oranı azaltılan kilise tiffhe'leri gibi) önemli kayıplar için tazminat verilmesi onaylandı. Yine de, birçok "ortaçağ döküntüsü" oldukça hızlı bir biçimde temizlendi.²⁶

Soyluların ve kilise üyelerinin yanı sıra, Üçüncü Zümre seçkinlerinin ayrıcalıkları da kurban edildi.

26 4 Ağustos hakkında bakınız: Hampson, *Social History*, s. 78-85 ve Sydenham, *French Revolution*, s. 51 ve devamı.

Ancak Ulusal/Kurucu Meclis'in kurulmasına gönüllü süzce razı olan muhafazakârların birçoğu için, siyasal ayrıcalık kaybının üzerine hızla bindirilen bu sosyoekonomik kayıplar kabul edilemeyecek derecede ağırdı. Dahası, birkaç ay içinde, Meclis hâlâ kötüye giden ulusal maliyeyi kurtarmak için Kilise'nin topraklarını kamulaştırmak zorunda kaldı; çünkü Ağustos reformlarının bir sonucu olarak devlet, alınıp satılan memurluk sahiplerine ve Kiliseye yeni [ödeme] yükümlülükleri altına girmişti. Köylüler ödentileri kendilerine saklayarak senyörlük ödentileri karşılığında tazminat vermeyi reddedince, kırsal huzursuzluk kaynama noktasına yaklaşmıştı. Köylüler fırsatını yakaladıklarında senyörlerine ya da onların malikânelerine şiddetle saldırmaya devam ettiler.²⁷ Rütbesiz askerler büyük gruplar halinde firar ettikleri ve çoğunlukla soylu olan subaylara itaat etmeyi reddettikleri ya da onlara isyan ettikleri için orduda disiplinin bozulması sürdü gitti.²⁸ Özellikle soylular saldırılara ve kayıplara giderek çok daha açık hale geldiler. Böylece soylular, özellikle de kırsal kesimdeki soylular, kendi çıkarlarını ve konumlarını korumak için herhangi bir kamuyönetimsel ya da askeri araç üzerinde denetimden ya da onu kullanmaktan yoksun kaldılar. Bu nedenle, 1789 güzünden itibaren kırsal kesim soylusunun yanı sıra kargaşadan ve ulusal siyasetteki gelişmelerden tiksinti duyan diğer muhafazakârlar da düzenli olarak artan sayıda Fransa'dan göç ettiler.²⁹ Bu kimseler

27 1791-1792'deki sürüp giden köylü huzursuzluğu bağlamında özellikle canlı bir örnek için bakınız Georges Lefebvre, "The Murder of the Comte de Dampierre", Jeffrey Kaplow, der., *New Perspectives on the French Revolution* içinde, Wiley, New York, 1965, s. 277-86. Ayrıca bkz. Hampson, *Social History*, s. 95-96.

28 1789-90'da ordudaki huzursuzluk için bakınız: S. F. Scott, "The Regeneration of the Line Army during the French Revolution", *Journal of Modern History* 42:3, Eylül 1970, s. 307-18 ve Katherine Chorley, der., *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni baskısı, Beacon Press, Boston, 1973, bölüm: 8.

29 Donald Greer, *The Incidence of the Emigration During the French Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1951, s. 21-31.

çoğu durumda diğer Avrupa monarşilerine Fransa'ya askeri müdahalede bulunmaları için başvuran kralın kardeşi Artois'ın oluşturduğu devrim karşıtı orduya katılmaya gittiler.

Bu sıralarda içeride, kral ve diğer muhafazakârlar Devrim'den duydukları hoşnutsuzluğu sergilemekten hiçbir zaman vazgeçmediler ve ulusal birliğini sağlamış bir anayasal monarşiyi pekiştirmeye çabalayan ılımlı liderlerle yürekte işbirliği yapmayı reddettiler. Kralın ve arkadaşlarının elinin altında devrimi tersine çevirecek hiçbir kamuyönetmel ya da askeri araç yoktu. Ancak özellikle yurtdışındaki soylu göçmenlerin artan devrim karşıtı retorikleri bağlamında işbirliğine yanaşmamaları, Meclis'teki gelişmeleri izleyen Fransa'daki ve Paris'teki, nihai olarak cumhuriyetçi ve demokrat olan radikal siyasal eğilimleri güçlendirmeye yetti.

Böylece, Ağustos 1789'dan itibaren, bir yanda aristokrasiyi ve monarşiyi tamamen düriltme yanlılarını amansız bir biçimde güçlendiren kutuplaşma dinamizi başladı. Diğer yanda ise, eninde sonunda köktenci cumhuriyetçiliğe sürükleyen, krala karşı yoğunlaşan güvensizlik ve devrim karşıtları korkusu vardı. Kısa bir süre sonra göreceğimiz gibi, gerilimler 1789-92'nin zayıf bağlarla birleşmiş liberal devrimci hükümeti gitgide daha çok hareketsizleştirdi ve sonunda da parçaladı. Bu ise eski toprak sahibi-tüccar egemen sınıfa marjinal olan ve öncelikle devlet kurma etkinliği aracılığıyla kendilerinin ve ulusun ilerlemesine yönelik köktenci siyasal seçkinler tarafından kentlerdeki kitlelerin seferber edilmesi için bir açılım sağladı. İngiliz Devrimi'nde kent kökenli halktan köktenciler ile devlet kurucusu seçkinler arasında benzeri açılımlar hiçbir zaman belirmedi. İngiliz Devrimi'nde çekim merkezi ve devrimci Yeni Model Ordu'nun liderliği, ayakları parlamento ve yerel yönetimler içinde, siyasal bakımdan güvenli biçimde yere basan egemen sınıftan

gelen toprak sahibi soyluların elinde kaldı. Fransız egemen sınıfının siyasal iktidarla bu tür bir siyasal erk ağı yoktu. Bu nedenle 1789'un devrimci krizi belirdiğinde, denetlenmesi güç karsal kesimdeki köylü ayaklanmaları senyörlük haklarının sahiplerinin uğraşmak zorunda kalmasıyla iş bitmedi. Aynı derecede meşum olan, egemen sınıfın liberal kesimlerinin, mutlak monarşiyi, mülk sahibi zümreyi yeniden birleştirecek ve onların yönetimini bürokrasinin ve halkın ilerde doğabilecek siyasal tehditlerine karşı güvence altına alacak, sağlam bir biçimde temellenmiş parlamenter tipteki bir yönetimle değiştirmeye muktedir olmanın anlaşılmasıydı.

SAVAŞ, JAKOBENLER VE NAPOLEON

1815'e dek Avrupa'yı karıştıran uluslararası çatışmalar dizisinin ilkinde ulusu bulaştıran ve sonunda, 1789-91 liberal aşamasına öldürücü darbeyi indiren, 1792'nin Martında Fransa'nın Avusturyaya savaş iletmişti. Bu eylem, ilk olarak 1793-94 Montagnard Terörüyle ve ardından Napolyoncu diktatörlükle son bulacak olan kamuyönetimde merkezileşme ve halkın siyasal seferberliği sürecini başlattı. Marcel Reinhard'ın özlü biçimde ifade ettiği gibi, "La guerre révolutionnaire la Révolution [Devrimi deviren savaş]."³⁰ 1791 sonrasında içeride devrim karşıtlarıyla savaşmalarına rağmen, bir de Fransız devrimci liderlerinin üzerindeki Kıta'da bir savaşı başlatma baskısı, Fransız Devrimi'nin merkezileştirici doğasını belirleyen 1789'daki toplumsal devrimci konjonktürün etkileriyle birçok önem açıdan kıyaslanabilir bir koşullar dizisi olarak görülmelidir. Burada da Fransa, İngiliz devrimcileri askeri bakımdan güçlü devletlerin saldırısıyla karşılaşmayan İngiltere ile bir kez daha ters düşmektedir.

30 Bu alıntı Hampson'un *Social History'sinin Altıncı Bölümündeki* temel düşünceden alınmıştır, s. 132.

Bazı yorumcular gibi bu savaşın "Devrimi yolundan savuran" bir kaza olduğu sonucuna nasıl varabiliriz ki?³¹ Buna inanmak, her zaman içine gömülmüş olduğu Avrupa devletler sisteminin bağlamından her nasılsa ani ve mucizevi bir biçimde silinen bir Frans'a'da Devrim'in patlak vermesi şöyle dursun sürebileceğini sanmaktır. Ne Fransız devrimci dramalarının yerli aktörleri ne de yabancı izleyicileri, krallar ve halklar böyle bir yanılmaya teslim olabildi. 1792'de (Fransa ve Avusturya arasındaki) savaşın ilk çıkışının ve ondan sonra daha geniş ölçekte yeniden çıkışlarının altında yatan, Devrim açılımlarının belirsizlikleri ve ani değişimleriyle, karşılıklı etkileşim içindeki Avrupa devletler sisteminin uzun süredir oluşan gerilimleri ve güç dengesi dinamikleşiydi.³² Devrimci Frans'a'da çatışan gruplar (Eski Rejim'deki saray klikleri gibi) hizip amaçları için savaş hazırlıklarını ve başarılı çarpışmaların tahmin edilen ya da gerçek sonuçlarını tekrar tekrar sapırmaya çalıştılar. Benzer bir biçimde, Avrupa'nın diğer güçleri, ilk başta monarşik Frans'a'nın yozilaşmışlığının ve ardından da Cumhuriyetçi ve Napolyoncu Frans'a'nın yenilenmiş gücünün tehdit edici sonuçlarının farkına vardılar; bunlar da tekrar tekrar savaşmak için gereğinden fazla nedenlerdi. Eninde sonunda Fransız Devrimi, XIV. Louis'in hayal ettiği gibi, tüm Kıta'ya hükmetmeye girişen militan bir sisteme yol açtı. Fransa başarılı olamadı; çünkü hem Fransa hem de diğer karasal Kıta monarşileri, bir yandan Britanya'nın filizlenen ticaret ve sanayi gücünün, diğer yandan da fethedilemeyecek genişlikte im-

31 François Furet ve Denis Richet, *The French Revolution*, çev. Stephen Hardman, Macmillan, New York, 1970, 5. Bölüm.

32 Bakınız: Geoffrey Bruun, *The Balance of Power During the Wars, 1793-1814*, *The New Cambridge Modern History* içinde, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, 9. cilt, s. 250-74. Ayrıca, Fransız Devrimi sırasındaki Avrupa'nın uluslararası dinamiklerinin, tarihçi olmayan biri tarafından çözümlenmesi için bkz. Ky-ung-won Kim, *Revolution and International System*, New York University Press, New York, 1970.

paratorluk Rusyasının arkadan gelip kendilerini geçmesiyle zayıf bir konuma düşürülmüştü.³³ Bu başarısızlıkla, devrimci mirasın kazandığı benzersiz itici güçleri, Fransa'ya uluslararası üstünlük sağlayamadan tükendi. Yine de, istikrarsız iç siyasetin içinde, savaş ve askeri müdahaleler için seferberlik kalkarını altında, pekiştirilmiş Fransız ulusuna miras olarak bırakılmak üzere, merkezleşmiş bir bürokratik devlet inşa edildi. Bu nedenle savaş, Fransız Devrimi'nin kaderi ve gelişimiyle ilişkisiz bir olgu değildir; Devrim'in içinden çıkıp geliştiği Eski Rejim'in doğasını ve ikilemlerini bilenlerin bekleyebileceği gibi, savaş daha çok merkezi ve kurucu önemde bir olaydı.

Halkın Hoşnutsuzlukları ve Devrimci Diktatörlük Yolunda Harekete Geçiş

Brisotcular [Jirondenler-çn.], 1792'nin Martında Frans'a'nın Avusturya'ya karşı savaş açmasını planladıklarında, çabalarının vatansever ve devrimci bir ulusu birleştireceğini ve hızla zaferlere götüreceğini sandılar. Fakat gerçekte hızlanan, sadece iç siyasal kutuplaşma oldu. Birçok subayın göç etmemiş olmasından ya da etkisiz kalmasından sıradan erlerin eğitimden yoksun olmasından ve itaatsizliğinden dolayı güçten düşen orduların performansı düşüktü. Frans'a'nın bundan sonraki askeri yenilgileri de, içerideki köktencilerin ve gericilerin umutlarını ya da korkularını artırdı. Aynı zamanda savaş, *assignat*'ın* değeri diklemesine düşerken, kaçınılmaz bir biçimde enflasyonu getirdi. Köktenci siyasetçiler cumhuriyetçi sloganları yayarken, kötüleşen siyasal, askeri krizler ve yükselen te-

33 Bakınız: Ludwig Dehio, *The Precarious Balance*, çev. Charles Fullman, VintAge Books, New York, 1962, 3. Bölüm.

* Fransa'da, devrimci hükümet (1789-1796) tarafından dolaşıma sokulan ve kamulaştırılmış topraklarla güvence altına alınan, kâğıt nakit para olarak basılan banknotlardan herhangi biri (ç.n.).

mel gıda maddesi fiyatları kentli *menu peuple* kitlesinin hoşnutsuzluğunu yükseltti.

Bu kentli *menu peuple* kimdi ve devrimci süreçteki rolleri neye dayanıyordu? Onlar, modern (özellikle kapitalist) anlamda bir sınıf değildi, çünkü gevşekçe oluşturulmuş safları, dükkân sahiplerini, usta zanaatkarları ve küçük tüccarlar gibi mülk sahiplerini; ustabaşlarını ve kiralanmış kalifiye işçiler gibi ücretli işçilerin öncülerini; düşük ücretlileri ve de serbest meslek sahiplerini kapsıyordu.³⁴ Bu tür insanların herhangi bir sosyoekonomik ortak noktaları varsa, yaşamak için çalışmaları, (eğer sahipse) işleri ile yakından ilişkili mülkiyete gereksinim duymaları ya da buna sahip olmaları, "soylular gibi yaşayan", zenginlere ve burjuvaların da dahil olduğu ayrıcalıklılara karşı ortak bir öfkeyi paylaşmalarıydı. Aynı şekilde, *menu peuple* temel gereksinim maddelerinin fiyatları, hatta sağlayıp sağlayamayacaklarıyla ilgili bir endişeyi de paylaşıyordu. Çünkü ayrıcalıklı olmayan kent sakinleri olarak tarihsel bir dönemde, kentlere ekmeğe ve diğer malların ikmalini, havanın kaprisleri, zorlu taşımacılık ve "gelişmemiş" pazar koşullarına bağlı olarak sorun olduğunda, ailelerini geçindirmeye güçlerinin yetip yetmeyeceğinden hiçbir zaman emin olamıyorlardı. George Rudé'nin araştırmalarının da sergilediği gibi, *menu peuple*'nin elde edilebilir ihtiyaç maddeleri hakkındaki temel kaygısı, 1788-89'dan 1795'e dek, Devrim'in kesin dönüm günlerinde (*journees*) halkın siyasal katılımının altında yatan nedeni oluşturuyordu.³⁵

Ancak bir etken daha vardı: Seçici ve sürekli derinleşen siyasal farkındalık.³⁶ Çünkü *menu peuple* Devrim'in her noktasında desteğini, ilk başta (1788-

34 George Rudé, *The Crowd in the French Revolution*, Oxford University Press, New York, 1959, özellikle 12. Bölüm.

35 Age, özellikle 13. Bölüm.

36 Bu noktayı iyi bir biçimde geliştiren: Gwyn A. Williams, *Artisans and Sans-Culottes*, Norton, New York, 1969, bölüm: 2.

89) "özgürlüğün" ve ardından da (1791'den sonra) "eşitliğin", siyasal haklarda ve yaşama hakkında eşitliğin kararlı taraftarları görünür siyasal seçkinlere yöneldi. Silahlı devrim karşıtlarının tehdidi büyüdüğünde ise, siyasal olarak etkin *menu peuple*, özellikle Paris'tekiler, özbilinçli bir biçimde cumhuriyetçi, aristokrasi karşıtı ve ahlakçı biçimde eşitlikçi *sans culottes* haline geldiler. Özgün 1790 Anayasası'nda başlatılan "aktif" ve "pasif" yurttaşlar ayrımının kaldırılmasını talep ettiler. Kendi siyasal ve askeri katılımını, (Paris'teki) komşu şubelerde, kent komünlerinde, izleme komitelerinde ve *armées révolutionnaires*'de [devrimci ordular-çn.] içinde (gitgide artan bir biçimde kentlere ve kasabalara temel ihtiyaç maddeleri sağlamayı da üstlenen Devrim muhafızlarının kendi kendilerini atayan askeri takımları halinde) örgütlendiler.³⁷

1792'nin sonuna doğru, anahtar rolü oynayan siyasal gösterilerde ve silahlı eylemlerde *sans culottes*'lerin etkin müdahaleleri sayesinde, sadece Brissotcular [Jirodenler] değil, monarşi ve Yasama Meclisi de liberal-demokratik bir Cumhuriyet lehine silinip süpürüldü. Gerçi ilk başta, yeni bir anayasa tasarlamak için iş başında olan, seçilmiş Konvansiyon tarafından eşgüdümlediği varsayılan ulusal yönetimin yapısı, önceden olduğu gibi, kamuyönetimi alanında merkezileşmemiş olarak kaldı. Beklenebileceği gibi bu, günün kriz durumuna uygun değildi. Olaylar kısa sürede Konvansiyon'u boğdu ve liberal monarşi karşıtı devrimden taşınan merkezileşmemiş yönetim biçimini eklem yerlerinden kopardı. Cumhuriyet'in ordularının şansı eseri kazandığı bazı erken zaferlere rağmen, 1793'ün başında dış düşmanlar Fransaya yeniden

* Baldun çiplak; Fransız Devrimi sırasında aşırı köktenci cumhuriyetçi (ç.n.).

37 Bakınız: Age, 2, 3, 5. Bölümler; Rudé, Croud ve Albert Soboul, *The Sans-Culottes: The Popular Movement and the Revolutionary Government, 1793-1794*, çev. Remy Inglis Hall, Doubleday [Anchor Books], New York, 1972.

baskı yapıyorlardı. Aynı tarihlerde iç ayaklanmalar oldu. Zorunlu askerlik uygulamasıyla ulusal orduya alınma tehdidiyle karşılaşan Vendée köylüleri Mart'ta devrimci yönetime karşı ayaklandılar. Paris'teki (Mart sonunda Jirondenlerin Konvansiyon'dan tasfiye edilmesi gibi) olaylar yönetsel birimlerdeki siyasal gelişmeleri aştığında ve giderek daha çok sayıda siyasete sığınmış siyasetçiyi muhalefete ittiginde, Paris'in otoritesine meydan okumak için yönetsel birimlerinde ve belediye yönetimlerinde üslenen bir dizi yerel isyan patlak verdi. Yaz başlarında Fransa'nın nüfuz bölgelerinden dörtte üçü, bazı durumlarda yabancı askeri müdahaleler için uygun fırsatlar sağlayarak, bu tür devrim karşıtı ya da "federalist" ayaklanmalara katıldı.

İçerideki ve dışarıdaki silahlı düşmanlarına karşı Devrim'i savunma sorununu karşılamak için ortaya çıkan, diktatörce ve keyfî bir yönetim biçimi oldu. Liderler, sans *culotte*'ların kendiliğinden ortaya döktülen hoşnutsuzluğunu ve öfkelerini harekete geçiren, yönlendiren ve sevk eden Montagnard Jakobenlerinin adanmış azınlığından oluştu.³⁸ Paris'te, Robespierre ve Konvansiyon'un diğer Montagnard üyeleri, Genel Selâmet ve Genel Güvenlik Komitesi'nde kurumsallaştırdılar ve Paris Komünü sans *culotte*'larının sözcükleriyle bağlarını sürdürdüler. Komiteler, Konvansiyon'dan sevk edilen "özel görevli temsilciler" ve "ulusal ajanlar", yerel mıntıka izleme komiteleri ve Fransa çapındaki Jakoben kulüpleri ağı aracılığıyla çalışarak, ulusal siyaset üzerinde yavaş yavaş daha sıkı bir merkezi eşgüdümü dayattılar. "Seçimler askıya alındı, [yerel] ve kamuyönetimi kurumların yenilenmesi, halk demokrasinin desteğiyle ulusal 'temsilcilere' devredildi... Ku-

38 Montagnard diktatörlüğünün genel bir görünümü için devrimin genel tarihleri yani sıra bkz. Soboul, *Sans-Culottes*; Richard Cobb, *Les Armées Révolutionnaires*, 2 cilt, Mouton, Paris, 1961-63 ve R. R. Palmer, *Tuebe Who Ruled*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1941. Herdiki tartışma boyunca bu kaynaklara dayanacağım.

ru Meclis'in aşırı ademi merkezîliğine rağmen, Fransa'da o ana dek bilinen en güçlü merkezleşme gelmişti.³⁹ Terör olarak bilinen, oldukça sert ve kısa yargılama önlemleri, Devrimin düşmanlarını hapsedmeye ve idam etmeye uyarlandı. Montagnard yönetimin halktan taraftarlarının alınmasını şiddetle istedikleri bu önlemler (toplum nüfus içindeki oranlarına göre) en çok soylular, devrime boyun eğmeyen rahipleri ve zengin burjuvaziyi vurdu. Fakat "Terör"den sayıları tam olarak bilinmeyen, çoğu isyancı bölgelerden olan, birçok köylü ve yoksul kentli de etkilendi. Terör sırasındaki idamların genel örüntüsü, birincil işlevinin keskin olarak sınıf savaşı değil, siyasal savunma olduğunu akla getirir; Donald Greer'in sözleriyle Terör, "isyanları ezmek ve Devrim'e, Cumhuriyet'e ya da Dağ'a* muhalefeti bastırmak için işe koşuldu..."⁴⁰ Bu türden önlemler olmaksızın merkezi yönetimin herhangi bir biçiminin ortaya böylesine ani olarak nasıl çıkabildiğini düşünmek kolay değil. Terör'e rağmen (gerçekte kısmen onun kanlı keyfilikten dolayı) ortaya çıkan sistem ilk başlarda tamamen yerleşememişti. Gerçekten, özel görevli temsilciler ve yerel organlar, hepsi Devrimi (ve Montagnard'ları) savunmak adına, farklı yerlerde oldukça farklı, hatta çelişen şeyler yapıyordu.⁴¹ Daha standartlaşmış denetim biçimleri ancak yavaş yavaş kuruldu.

Montagnard diktatörlüğünün başlıca amacı ve en kalıcı başarısı Fransa'nın ulusal ordusunu genişletmesi, canlandırması ve onun gereksinimlerini karşılamasıdır. Genel Selâmet Komitesi tarafından (Ağustos

39 Jacques Godechot, "The French Revolution", *Western Civilization* içinde, 3. Baskı, 2 cilt, Columbia University Press, New York, 1962, 2. cilt, s. 34

* Montagnard'lar meclis anfişinin yüksek sınırlardaki yerlerinden gidiler "Dağlar" denen köktenci gruptur (ç.n.).

40 Donald Greer, *The Incidence of the Terror During the French Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, 1935, s. 124.

41 Bakınız: Colin Lucas, *The Structure of the Terror*, Oxford University Press, New York, 1973.

1793'te) benimsenen ilk önlem, aşağıdakileri ilan eden, ünlü *levée en masse* [kitle halinde silah altına alma] bildirisi'dir:

Tüm Fransızlar her an ordu hizmetine alınabilme durumundadırlar. Genç erkekler savaşmaya gidecek; evli erkekler silah imal edecek ve ikmal maddelerini taşıyacak; kadınlar çadır ve üniforma dizecek ve hastanelerde hizmet edecek; çocuklar eski giysileri parçalayacak; yaşlı erkekler savaşçıları cesaretlendirmek, kraliyete karşı duyulan nefreti canlandırmak ve Cumhuriyetin birliğini savunmak için kamu meydanlarına taşınacaktır.⁴²

Fransa'nın orduları muazzam bir biçimde genişledi ve Genel Selamet Komitesi üyeleri, hepsinden öte "zaferin örgütleyicisi" Lazare Carnot, ordunun yeni generallerini seçmek ve onlara öğüt vermekle, birliklere propandanda yapmakla, hükümetin yetkililerinin tümünü orduların çok büyük ikmal sorunlarını karşılamak gibi büyük bir soruna yönetmekle meşgul oldular. Çünkü Montagnard yönetimi, kitlesel askeri seferberliği geliştirirken orduya ve kentlere yiyecek ve diğer ihtiyaç maddeleri isteyip satın aldı; silah üretimini örgütledi, temel malların ve emeğin fiyatlarını düzenledi. "Ekonominin düzenlenmesi, kısa sürede günün bürokrasinin ve baskı gücünün altından kalkabileceği ölçüde genişledi."⁴³ Bu sadece, devrimin yorumcularının birçoğunun vurguladığı gibi, Montagnardların, halkın ekonomik kaygılarını rahatlatmak için *sans culotte*'lerden gelen sürekli bir baskı altında olmalarından dolayı böyle yapılmış değildi. Aynı zamanda devrim ordularının yiyecek ve diğer gereksinimleri, ancak böyle sıkı denetimlerle karşılanabildiği için ekonominin geniş çaplı düzenlenmesine gidilmişti.

42 Alıntıldığı yer John Ellis, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974, s. 97.

43 Sydenham, *French Revolution*, s. 187.

Bununla birlikte, devrimci diktatörlüğün askeri başarıları hakkında önemli bir noktayı belirtmek gerekir. Montagnardlar işe sıfırdan başlamadılar. Ne de düzenli orduyu iskartaya çıkarıp yerine basitçe ilk devrimci milisler gibi kendi kendini yöneten birimler olarak örgütlenen silahlı gönüllüleri geçirdiler. S. F. Scott'ın son araştırmalarının da sergilediği gibi,⁴⁴ Fransız ordusunun safları, her ne kadar erlerin 1789 ve 1790'da yüksek oranda firarlarından dolayı, önemli ölçüde zayıfladıysa ve 1789'dan 1792'ye dek kökenli subayların kitlesel göçüyle alt üst olduysa da, Montagnardların iktidara geldikleri 1793'te ordu yine de örgütsel olarak oldukça sağlam durumdaydı. Dahası ordu birimleri, 1791-92'de olağan asker gücünü yeniden elde etti ve 1789 öncesinde askere kaydolmuş erkeklerin terfi ettirilmesiyle subay rütbeleri yeniden dolduruldu (öyle ki bu subaylar 1792'nin başlarında subayların yarısından çoğunu oluştuyordu). 1793-94 boyunca, Montagnardlar gönüllü birliklerini ve yeni seferber edilmiş yurttaş askerleri daimi ordunun birimleriyle birleştirdiler. Aynı zamanda, siyasal bakımdan sadık ve muzaffer subaylar, Genel Selamet Komitesi'nden özel görevli temsilciler tarafından terfi ettirildiler. Ordular devasa biçimde genişledi ve yeni bir vatanseverlik coşkusuyla aşlandı ve (daha sonra tartışılacağı gibi) bazı yeni savaş taktiği türleri yüksek oranda güdülenmiş yurttaş birlikleriyle birlikte olanaklı hale geldi. Fakat bu birlikler, siyasal uyanıklık ve bağlılıkları nedeniyle, 1789-92'de tamamen çözülmemiş olan ordu saflarına dahil edildiler. Yapısal değişikliklere rağmen bu birlikler, Kitasal kara savaş ortamında devrimci devletin inşasının dayandığı temellerden biri olarak hizmet ettiler.

Montagnard'ların Düşüşü

Genel Selamet Komitesi'nin diktatörce yönetimi altında devrimci Fransa'nın orduları moral çöküntüsü ve yenilgilerden kurtulup ardi ardına gelen zaferlere yöneldiler. 1794'ün başlarına doğru, Cumhuriyet'e karşı iç ve dış tehditlerin üstesinden geldiler. Ancak o andan sonra, Montagnard diktatörlüğünün eski taraftarlarının hoşnutsuzluğu arttı. 1794'ün yazında Konvansiyon, Komite'nin diktatörlüğünden desteğini çekince, Robespierre ve onun kilit konumdaki temsilcileri giyotine gönderildi.

Diktatörlüğün çöküşünün siyasal ve ekonomik hızlandırıcıları oldu. Önce ekonomik güçlükleri ele alırsak, Montagnardların fiyatları ve ücretleri denetim altında tutma girişimlerinin, gerçekten, bu tür bir ademi merkezileşmiş sanayi öncesi ekonomide yönetilmesi neredeyse olanaksız olduğu anlaşılır.⁴⁵ Devletin acil gereksinimleri karşılandı, ancak toplumsal grupların hoşnutsuzluğu sürdü. Kentel merkezlerde, dükkân sahipleri, tüccarlar ve küçük iş sahipleri fiyatların çok düşük, ücretlerin çok yüksek olmasından şikâyet ediyorlardı. *Sans culotte*'ların daha yoksul üyeleri, özellikle makul derecede oldukça uygun fiyatlarla satılan ekmeğin hâlâ güçle elde edilebildiği bir zamanda, 1794'ün baharında Montagnardların azami ücretleri düşürmeye çalışmalarından yakındılar.

Bu arada, mülk sahibi köylüler, keyfi bir biçimde düşük olan fiyatlar karşılığında ya da yönetimin temsilcilerinin ve kentel devrimcilerin silahlı müfrezelerinin zora dayanan talepleri karşısında üretme ve satma konusunda giderek daha isteksiz hale geldiler. Buradaki ironi, bu köylülerin Devrim'in tarımsal değişiklik-

lerinden en çok yarar sağlayanlar olmasıdır. Onlar sadece köylülerin senyörün taleplerine ve *tithe*'lere karşı tabandan kolektif mücadelesinden değil, ayrıca Konvansiyon'daki radikallerin Devrim'in askeri krizleri sırasında köylülerin desteğini sağlamak için çıkardıkları karamamelerden de çıkar sağladılar. Montagnardlar, köylüleri eski senyörlük haklarının sahiplerine tazminat ödemeye çağırarak (uygulanamaz) yasaları kaldırmak, onların 1789-92 zaferini onaylama eğilimindeydiler. Montagnardlar köylülerin Kilise'den ve göç etmiş soylulardan kamulaştırılan topraklardan küçük parseller almalarını sağlamak için bazı girişimlerde bulundular. Ancak Fransız Devrimi sırasında diğer siyasal liderlikler gibi onlar da sürekli bir biçimde özel mülk sahiplerinin yasal haklarını güçlendirme amacındaydılar. Ashnda bu, "parti"lerinin kırsal kesimde yaygın örgütsel tabanı bulunmadığı ve Fransız yoksul köylülerin de, sayesinde toprağın yeniden dağıtımını izlemeleri (ya da kendi çıkarlarını koruyan, feodal zamanlardan taşınmış, belirli kolektif hakların yasal korunması) baskı yapabilecekleri kendilerine ait kolektif örgütlerinin olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, Montagnardların izleyebileceği yegâne akla uygun siyasal stratejiydi. Montagnardların siyasal olarak yapmayı umabileceklerinin en iyisi, o ana dek elde edilmiş kazanımları onaylayarak ve olabildiğince çok sayıda bireyin ulusal toprakları satın almasına izin vererek olabildiğince çok sayıda küçük mülk sahibi köylüyü devrimci davaya bağlamaktı. Ne var ki, böyle bir politikanın aynı zamanda 1793-94'teki Montagnard diktatörlüğünün acil fiyat denetimlerinden ve zorla tahıl talep etmesinden ister istemez mağdur olan aynı mülk sahibi köylülerin tarımsal ekonomi üzerindeki nüfuzunu güçlendirme etkisi de vardı.

Dahası, Montagnardlar, yine kendi siyasetlerinin mantıksal sonucu olarak siyasal çelişkilerle karşı kar-

45 Bakınız: Rudé, *Crowd*, 8-9. Bölümler; Moore, *Social Origins*, s. 86-92 ve Soboul, *Sans-Culottes*, özellikle II. Kısım ve sonuç. Moore, özellikle Montagnardların yüzleştiği ekonomik güçlüklerin tarımsal boyutunu vurgular.

şıya kaldılar.⁴⁶ Belki de konumlarının güvensizliğini hissettikleri için, Montagnardlar kesin askeri zaferler kazanıldıktan sonra resmi Terörü yoğunlaştırdılar. Terörü sadece mağlup devrim karşıtlarını değil, Diktatörlük liderliğinin hemen sağındaki (Dantoncular) ve solundaki (Hebertistler) hizipleri vurmak için de kullandılar. Bu da, Konvansiyon'daki ihmulları, Komite-lerdeki temsilcilerini geri çekme yolları aramaya iterek kaygılanmalarına neden oldu. Ayrıca, Komitenin en güçlü liderliğinin Paris'teki halk hareketiyle bağlarının kopmasına neden oldu. Soldaki Hebertistlerle bağın kopması özellikle ciddiye; çünkü 1794'ün baharına doğru, *sans culotte*'ler, artık müdahaleleriyle Montagnard'ları iktidara getiren kendiliğinden devrimci güçler olmaktan çıkmıştı. İronik bir biçimde, Diktatörlüğün öncelikli başarılarından biri, halk hareketini evcilleştirmesi ve rutinleştirmesiydi. Bir zamanlar doğrudan demokrasiler olan halk meclisleri ve halk kurulları ya toplantı yapamayacak ölçüde yıldırdılar ya da birçok durumda liderleri yönetimin ücretli memurları haline gelerek, Diktatörlüğün emrinde olan organlar olarak atıldılar. Dahası, elden gelen her şeyin yapıldığı savaş çabası, birçoğu cepheye gittiği ve genelde kalanlar enerjilerini rutin destek işlerine yönlendirdiği için özgün *sans culotte*'ların saflarını ve ateşliliklerini tüketti. Bütün bunlara Montagnard yönetimine karşı *sans culotte*'ların büyüyen ekonomik kökenli hoşnutsuzluğu eklenirse, Robespierre'in Termidor sırasında tabandan etkili bir direniş olmaksızın neden devrildiğini anlamak güç olmaz.

Bu ekonomik ve siyasal çelişkilerin bazı kombinasyonları tarihçilerce Montagnard diktatörlüğünün neden devrildiğini ve Fransız Devrimi'nin köktencilikli-

46 Bakınız: Palmer, *Twelve Who Ruled*, 11-13. Bölümler; ve Soboul, *Sans-Culottes*, III.-V. Kısımlar ve sonuç. Soboul, özellikle halk hareketleri ve Montagnardlar arasındaki siyasal karşıtlik konusunda mükemmeldir.

nin neden 1794'te son bulduğunu açıklamak için yeterli nedenler olarak gösterilir. Gerçekten de, önceden değinilen çelişkiler sadece onsekizinci yüzyıl Fransası toplumsal-siyasal ve dünya tarihsel ortamda işledikleri için yeterli bulunan nedenler idi. Bu bölümün sonrakı kısmında göreceğimiz gibi 1921'de, İç Savaş'taki zaferlerinden hemen önce Bolşevikler de benzer güçlüklerin baskısı altındaydı. Bolşevikler iktidardan devrilselerdi, tarihçiler onların düşüşünü işçilerin ve köylülerin hoşnutsuzluklarına ve "savaş komünizmi"nin komuta ekonomisinin çelişkilerine vereceklerdi; ki bu iki koşul da 1921'de apaçık vardı. Bununla birlikte, Bolşevikler (pazara yönelik üretim yapan, küçük mülk sahibi köylülere ödün vermeyi de içeren) ekonomik siyasa değişikliklerini getirmeyi başardılar ve ulusal siyasal iktidarda kaldılar. Onlar yapabildiler de neden 1794'te Montagnardlar yapamadı? Artık büyük çaplı, modern sanayilere sahip bir yirminci yüzyıl toplumunda "proletaryanın partisi" olarak çalışan Bolşevikler, ideolojik bakımdan kendilerini haklı görme ve Devrim'in askeri savunmasının ötesinde devlet iktidarındaki onların hareketlerini destekleyecek bir siyasal misyon için gerçekçi bir örgütsel temele dayanma gibi iki üstünlükten yararlandılar. Bolşevikler devlet denetimindeki sanayilere "dayanabildiler" ve 1921 sonrasında, bu sanayileri ve buralarda çalıştırılan fabrika işçilerinin sayısını artırmak için devlet iktidarını kullandı. Bunları sağlayacak yolları bulmaya kendilerini adayabildiler. Bunun aksine, Fransa'daki Montagnardlar, sürekli olarak kendilerini "*sans culotte*'ların partisi" olarak görme eğilimi göstermiş olmalarına rağmen, 1793-94'ün askeri zaferlerinin ötesinde ellerinin altında devlet iktidarında kendilerini destekleyecek genişlemeci bir ekonomik misyona nesnel olarak sahip değildi. *Sans culotte*'lar ise, pazara yönelik üretim yapan küçük mülk sahipleri ile ekonomik gelişmelerin o günkü eğilimlerine direnmekte çıkarı olan mülksüz

halkın çözülmez bir karışımıydı. Daha da önemlisi, neredeyse tümüyle küçük ölçekli tarımsal ve ticari birimlerden (ve bazı makineleşmemiş sanayi şirketlerinden) oluşan bir Fransız ekonomisi, bir siyasal parti tarafından yukarıdan kolaylıkla yönetilemezdi. Devletin elinde ekonomiyi yönetmek için "yüksek komuta" kademeleri yoktu; ve dünya tarihinin o noktasında, büyük-ölçekli sanayinin yabancı modelleri de bundan tamamen yoksundu.

Devrimci Fransa'da, Fransız ulusal iktidarına ve gelişmeye Jakoben köktencilerin pratikteki potansiyel katkıları, bu nedenle devrim karşıtlarının korkunç tehditlerinin üstesinden gelindiğinde son buldu. O noktada, belirsiz bir biçimde tanımlanan devrim karşıtlarına karşı cezalandırıcı önlemlere şiddetle devam etmekten ve Katolikliğin yerini alacak "Yüce Varlık Kültü" ile tamamlanan "Erdem Cumhuriyeti" kavramının kültürel biçimlerini uygulamaya girişmekten başka yapılacak çok az şey kalmıştı.⁴⁷ Montagnardların siyasal uyum gösterme yetisi, ülkedeki ve Konvansiyon'daki muhaliflerinin cesareti arttıka, geriledi. Genel Selamet Komitesi'ndeki "yöneten on ikiler" bile, birbirine bağlı değildiler ya da 1921'deki Bolşevik liderlerin hareket tarzının tam karşıtı olarak, 1794'ün baharından sonra kesin amaçlar üzerinde kararlı davranışlar gösteremediler.

İstikrar Arayışı

Robespierre'in düşüşünden sonra, Termidorcu Konvansiyon, hemen Terör'ün yargı aygıtını ve acil durum devrimci hükümetinin merkezden yaptığı denetimlerini parçaladı. Yükselen fiyatların etkisinden ve ekonomik kısıtlamaların birden bire gevşemesinden acı çe-

ken Parisli *menu peuple* 1795'in baharında yeniden ayaklandı.⁴⁸ Fakat onların desteğini yönlendirmeye muktedir ve yatkın köktenci siyasal seçkinler olmaksızın, kentli *menu peuple* bundan böyle Devrim'in gidişini belirleyecek son söz sahibi olamazdı. Gerçekten de bu sefer, Konvansiyon orduyu onlara karşı harekete geçmeye çağırduğunda, girişim vahşice bastırıldı ve liderleri temizlendi. 1795'in sonlarına doğru, yeni bir cumhuriyetçi anayasa altında, (yürütme yetkisine sahip beş yöneticiliyi ön plana çıkardığından) Direktuar olarak adlandırılan bir rejim kuruldu. Bu anayasa, hem iktidardaki (yasaya göre, üçte ikisi Direktuar Kurulu'na seçilmesi ya da atanması gereken) Konvansiyon'un ilımlı siyasetçilerini korumak ve hem de zengin yurttaşlara, kayda değer yerel düzeyde kamuyönetimi ve ulusal düzeyde yasama erki vermek için tasarlanmıştı. Bir kez daha, Devrim'in liberal biçimi yerleştirilmesi girişiminde bulunuluyordu. Fakat liberal-cumhuriyetçi Direktuar, 1792 öncesi anayasal molarşiden daha başarılı olamayacaktı; çünkü o da benzer sorunlarla ve yetersizliklerle uğraşacaktı.

Direktuar, öncellerinden miras kalan her şeyi atmadı; sivil görevlilerin çoğunu alıyordu ve merkezi kamuyönetimi bürolarını genişletti. "Merkezi bürokrasiye, böylece, Napoléon'un biçimlendireceği ve sonraki kuşaklara miras bırakılacak yeni devlette oynayacağı önemli rolün önünü açan, yeni bir istikrar kazandırılmış oldu."⁴⁹

Yine de, yürütme otoritesi zayıftı. İllerin yetkililerine gözetmenlik yapmakla sorumlu Direktuar'ın temsilcileri ismen vardı; fakat bunlar genellikle yasama kurullarındaki yerel temsilcilerin himayeciliğiyle atanan topluluklarının nüfuzlu adamlarıydı. Ekonomik krizle-

48 Rudé, *Crowd*, 10. Bölüm.

49 Clive H. Church, "The Social Basis of the French Central Bureaucracy under the Directory 1795-1799", *Past and Present* no. 36, Nisan 1967, s. 60.

rin (özellikle 1795-97'nin) boğucu sorunları, süregiden dış savaşlar, mali krizler, Beyaz Terör'ün patlak vermesi ve Katolik karşıtı siyasalara direniş ile karşı karşıya kalan Direktuarlar, kendilerini ne ulusal yasama kurumlarının ne de yerel kamuyönetimlerinin oluşumuna ya da siyasalarını etkileyebilecek etkili yasama araçlarına sahip bir durumda buldular. "Merkezi yönetim kendi karamamelerini uygulamaya muktedir olmadığını gösterdi. Seçmenleri oy vermeye ikna edemedi. İnatçı yetkililerini, yönetimin mali krizini hafifletmek için kullanılan bir araç olarak halktan zorla alınan borçları toplamaya, ne yönetime boyun eğmeyen rahiplerin peşine düşmeye ne de hükümet soruşturmalarına yanıt vermeye zorlayabildi. Onların, kitlesel askeri firarlara göz yummalarını önleyemedi."⁵⁰ Direktuar'ın yüzleştiği güçlükler, sadece onun etkisiz kurumsal yapısını değil, zayıf toplumsal desteğini de ortaya koydu.⁵¹ Her ne kadar, Direktuar'ın yapısı ve siyasaları mülk sahibi zümrenin çıkarları doğrultusunda tasarlanmış (ve öyle uygulanmış) olsa da, mülk sahipleri Direktuar'ı tüm kalpleriyle desteklemiyorlardı. Bunun nedeni, kısmen Direktuar'ın, Jakoben karşıtı siyasalarına rağmen, mülk sahibi birçok unsur için hâlâ fazla köktenci olan personeli ile krallık ve kilise karşıtı siyasalarıydı. Kısmen de, 1795'e doğru Fransa'nın hâkim ekonomik gruplarının, cumhuriyetçilere karşı mutlak monarşiyancılar olarak ve her kampta kendi içinde saflara ayrılarak, daha öncesine göre siyasal bakımdan çok daha

50 Martyn Lyons, *France Under the Directory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975, s. 173. Bu paragraf için söz konusu kitabın on birinci bölümünden yararlandım.

51 Bakınız: C. H. Church, "In Search of the Directory", J. F. Bosher, der., *French Government and Society, 1500-1850* içinde, Athlone Press, Londra, 1973, s. 261-94. Church, Direktuar siyasetçileri ile büyük bir başarı elde etmeksizin desteklerini aradıkları önde gelenler arasındaki gerilime işaret ederek Direktuar'ın açıkça bir "burjuva" rejimi olduğu yaygın inancı sorgular. Church'ün yaklaşımda Direktuar'ın siyasal yapısına ve karşı karşıya kaldığı güçlüklere önemli bir yer verilmiştir. Bu da benim ikna edici ve yararlı bulduğum bir vurgudur.

fazla parçalanmış olmasındı. 1793-94'ün, mülkiyet hakkı ve toplumsal hiyerarşileri tehdit eden halk seferberliklerinin başlangıcında ademi merkezleşmiş, liberal kurumlar içinde iş gören ve onlardan ödün veren Fransa'nın mülk sahibi tabakasının yapabilecekları, 1793 öncesine göre çok daha azdı. Direktuar, Termidorcu Konvansiyon'un, cumhuriyetçi siyasetçilerinin, mülk sahiplerinin desteğiyle, devlet erkini elde tutmak ve liberalleştirmek için yaptığı bir girişimi temsil ediyordu. Fakat bu, hem kurumsal bakımdan uygunsuz olması hem de mülk sahiplerinin siyasal olarak işbirliği yapmamaları ya da yapamamaları nedeniyle başarısız bir girişim oldu.

Ne geniş toplumsal desteğe ne de otoriter yönetim için gerekli kamuyönetimi araçlarına sahip olan ve elbette kitileri siyasal konularda harekete geçirmeye istekli olmayan, zayıf temeller üzerinde duran Direktuar, sadece silahlı isyanların doğrudan bastırılması değil, seçilmiş yasama kurumlarının tekrar tekrar tasfiyesi aracılığıyla da, yönetimini desteklemesi için Fransa'nın ordularına yöneldi. Aynı dönemde, ulusal ordular oldukça profesyonelleşmiş ve örgütsel olarak kendine yeterli organlara dönüşüyordu: Bir zamanların devrimci gönüllüleri, "güçlü artan bir biçimde iç siyasal didişmelerde tarafsız ve güçlü artan bir biçimde askerlik zanaatının özel yeteneklerinin ve çıkarlarının farkında" idi.⁵² Bir zamanlar üst rütbelere yükselmek için sivil yönetimlere bağımlı olan subaylar, şimdi generallerce atanıyordu. "Direktuar'ın sonlarına doğru, terfi etmenin en hızlı yolu, etkili bir generalin himayesine girmekti."⁵³ Böylece, yönetimin liderleri ordulara güvenmek zorunda kalırken, ordunun liderleri sivillerin siyasal denetimlerine giderek daha az tâbi hale geldi.

52 Lyons, *Directory*, s. 155: ayrıca onuncu bölümünün tamamına bakınız.
53 Age, s. 154.

Tahmin edilebileceği gibi, (1799'da bazı Direktuar üyelerince müdahale etmesi için davet edilen) maceracı bir generalin, bir *coup d'état* ile iktidarı ele geçirmek için ordunun vazgeçilmezliğini ve saygınlığını kullanmaya istekli olduğunu kanıtlaması uzun sürmedi. Napoléon ordu içindeki konumunu, kendisini *de facto* diktatör, sonra yaşam boyu Birinci Konsül ve sonunda da oligarşlaşmış hanedanlık imparatoru olarak atamak için kullandı.

Çok daha önemli olan, Napoléon'un yönetiminde gerçekleşen kurumsal gelişmelerdi. Napoléon, Devrim'in toplumsal ve ekonomik başarılarının *status quo'sunu* onaylayarak ve kamuyönetimi alanında merkezileşmeyi yeniden başlatarak devrimci dönemin şiddetli iç çatışmalarına son vermeyi başardı. Napoléon'un yaklaşımı, özellikle taraf tutmaksızın önceki tüm rejimlerden ayakta kalan siyasal bakımdan esnek personelini kullanması nedeniyle çok iyi sonuç verdi. Godechot'un ortaya koyduğu gibi:

İyi ücret ödenen görevlere çok sayıda atamayı da kapsayan, kamuyönetimi alanındaki bu devasa yeniden örgütlenme, Bonaparte'a bir uzlaşma işi için açılım sağladı. Direktuar kendi düşüşünü, kısmen kendi siyasal kuruluşunun darlığına borçlu idi. Bonaparte, bu geçin farkındaydı; Sağdan olduğu kadar Soldan da mütefekiller aradı ve onun sempati kazanmak için en başarılı yönetimi, siyasal dünyanın tüm kanatlarından insanları yeni görevlere atamasıydı. Bu da... ilk başta, 15 *constituant* [Kurucu Meclis üyesi], 16 *legislateur* [Yasama Meclis'i üyesi], 19 *conventionnel* [Konvansiyon üyeleri] ve 26 Direktuar Kurulu üyesinin valiliğe atanması'nın önünü açtı. Bazıları eski teröristti ve diğerleri soyluluğa mensuptu.⁵⁴

54 Jacques Godechot, "The Internal History of France During the Wars, 1793-1814", *The New Cambridge Modern History*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, 9. cilt, s. 298.

Kendi eklektik sisteminin işlemesi için, Napoléon sağ-görülü biçimde rutin olmayan kitle seferberliklerinden ve ideolojik bağlıkların tüm dışavurumlarından vazgeçti. Bunun yerine, oldukça genelleştirilmiş Fransız milliyetçiliğinin simgelerini, ritüellerini ve propagandasını kullanan Bonaparte, özünde otoriter ve bürokratik olan rejimini hiziplerden miras kalan simgesel bir temsilci karışımıyla donattı: Köktencilere için plebisitçi ve vatansever ritüeller; liberaller için sınırlanmış seçimleri temel alan danışma kurulları; muhafazakârlar için Katolik Kilisesi ile bir Antlaşma.⁵⁵

Napoléon'un 1802-03 soluklanmasından sonra, içerideki iyice yerleşmesinin bedeli Fransa'nın genel Avrupa savaşılarına katılması oldu. Napoléon Fransa'nın, Avrupa'nın çehresini değiştiren yurtdışındaki askeri macera hevesini ve kaynaklarını, önceki dönemlere göre çok daha etkili bir biçimde yönetti. Yine de, Napoléon'un tüm Kıta'yı ele geçirme projesi eninde sonunda başarısız olmaya mahkûmdu. Fransız işgalcileri diğer Avrupa ülkelerinde milliyetçi tepkiler uyandırdı; öyle ki, Avrupa'nın devletler arası rekabet ve güc dengesinin çok eski örüntüleri yeni siyasal görünüm-ler altında yeniden galip çıktı. Dahası, dünya tarihinin o anında, Napoléon'un karasal yönelimli "Kıtasa"l sisteminin, İngiltere'nin deniz gücüne dayanan ticaret ve sanayi imparatorluğunun hakından gelmesi beklenemezdi.⁵⁶

Ancak Napoléon'un askeri kahramanlıklarını Fransa'nın kaynaklarını ne kadar zorlarsa zorlasın, başarılı

55 Napoléon rejimi için bakınız: Leo Gershoy, *The French Revolution and Napoléon*, 1933, Appleton-Crofts, New York, 1964, s. 375-81, 451-67; F. M. H. Markham, "Napoléonic France", J. M. Wallace-Hadrill ve John McManners, der., *France: Government and Society* içinde, Methuen, Londra, 1957, s. 188-206 ve Franklin L. Ford, *Europe 1780-1830*, Longman, Londra, 1970, 8. Bölüm.

56 Kıtasa Sistemi'nin zorlukları üzerine bakınız: Kemp, *Economic Forces*, s. 96-104; Gershoy, *Revolution and Napoléon*, 17. Bölüm ve Dehio, *Precautions Balance*, s. 132-80.

olduğu sürece içeride iktidarını hiçbir zaman yitirmedi. Devrim tarafından yaratılan güçlü devlet erkinin (dünya tarihinin o anında) doğrudan ve hemen uygulandığı amaçlar göz önünde bulundurulduğunda, Devrim'in siyasal mücadelelerine Napoléon'un (bu da, Fransız hegemonyasının, Avrupa'da içeride istikrar ve dışarıda askeri fetihler aracılığıyla kurulması girişimi olarak), siyasal "çözümü" Jakoben'lerin savurgan Erdem Cumhuriyeti rüyasına göre gerçekten de daha anlamlıydı. Napoléon, ancak askeri çöküşten sonraki yabancı müdahalelerle iktidardan uzaklaştırıldı. O zaman bile, onun temel kurumsal başarıları ayakta kaldı; çünkü sonraki rejimlerin ne devrimin yerleştirdiklerini tersine çevirmeye ne de Bonaparte'in miras bıraktığı yönetsel iktidarı parçalamaya gücü yetti.

YENİ REJİM

Napoléon'un askeri diktatörlüğünü ne tür bir sosyokonomik sistem pekiştirdi? Fransız Devrimi'nin temel ve kalıcı görünümünü anlamak için, attığımız adımları yeniden izlemeliyiz. Fakat bu sefer, Fransız devletinin yapısında ve onun toplum içindeki işlevlerinde devrimci mücadeleler ile gerçekleştirilmiş en çarpıcı değişiklikleri sistematik olarak gözden geçirmek için, Devrim'in dinamiklerinden biraz geriye gitmek önem taşır.

Ordudaki Değişiklikler

Devrimin bürokratik ve "demokratik" başarılarının örnekleri ordudan daha iyi bir biçimde hiçbir yerde yer almamıştır. Avrupa'daki askeri gelişmelerin iki çizgisi, subayların profesyonelleşmesi ve ulusal orduların ortaya çıkışı bakımından, Fransız Devrimi gerçek bir sınırı temsil eder.⁵⁷

57 Askeri gelişmeler üzerine yapışım tartışma bir dizi kaynaktan sentezlenmiştir, bunların en önemlileri: S. F. Scott, "The French Revolution

Eski Rejim yönetimi altında, subaylar teşkilatı işlevsel olduğu kadar şişirilmiş onursal konumlar kümesini oluşturuyordu. En üst rütbelere, soylu statüde-kilerce ve kraliyet sarayı ile bağlantıları ya da atanma ve terfi ödentsini verebilecek zenginliği olanlarca ne-redeyse tekelleştirilmişti. Subayların görevleri, feodal gelenegin içinde saygın bir "hizmet" olarak kavranı-yordu; dolayısıyla karşılığında tam gün çalışan, mes-lek sahibi kişiler gibi ücret almıyorlardı. Dahası, sta-tüye eşlik eden gösterişin masraflarını karşılamak için, birçok subay askerlik uğraşlarını kârlı etkinlik-lerle birleştirmek zorundaydı.⁵⁸

Devrim, subay teşkilatının örgütlenmesini ve iş-levlerini temelden değiştirdi.⁵⁹ Soyluluğun kaldırılması ve fırsat eşitliğinin kurumsallaşması, tüm toplumsal kökenlerden yurttaşlara subaylığın yolunu açtı. Onur-sal işlevlerin yerini katı biçimde faydacı işlevler alır-ken, subay kadrolarının sayısı sınırlandı. Aynı neden-den dolayı teknolojik olarak gelişmiş topçular en alt rütbeden en üst rütbeye dek bir hizmet sınıfı olarak yetiştirildi.⁶⁰ Atanmaların ve terfilerin satın alınması kaldırıldı ve subaylara, onların tam gün, kariyer uz-manları olmalarını sağlayan uygun ücretler tahsis edildi. Son olarak, sıradışı bir biçimde, çoğu zaman devrimci dönemlerin iç çatışma ve savaş dönemlerinde

and the Professionalization of the French Officer Corps, 1789-1793". Morris Janowitz ve Jacques Van Doorn, der., *On Military Ideology* içinde, Rotterdam University Press, Rotterdam, 1971, s. 5-56; S. F. Scott, "The Regeneration of the Line Army during the French Revolution", *Journal of Modern History* 42:3, Eylül 1970, s. 307-30; Ernest Barker, *The Development of Public Services in Western Europe*, Oxford University Press, New York, 1944, 2. Bölüm; Theodore Ropp, *War in the Modern World*, gözden geçirilmiş baskı, Collier Books, New York, 1962, 4. Bölüm; Alfred Vagts, *A History of Militarism*, Free Press, New York, 1959, 4. Bölüm ve John Ellis, *Armies in Revolution*, Oxford University Press, New York, 1974, 4. Bölüm.

58 Scott, "Professionalization", s. 8-18.

59 Fransız subay sınıfında Devrim'in yapmış olduğu değişiklikler üzerine, bakınız Scott, "Professionalization", s. 18 ve devamı.

60 Bu noktada özellikle, bkz. Vagts, *History of Militarism*, s. 109.

yapılan terfiler (her ne kadar özellikle en üst rütbelere yükselmede siyasal bağlantılar daima önemliyse de) eğitim, yetenek ve özellikle rütbelerde hizmeti kapsayan askeri deneyim temeline dayandırıldı.

Devrim'in toplumsal ve siyasal başkaldırılarıyla birlikte bu örgütsel değişiklikler, 1789 öncesinde % 90'ından fazlasının soylu olduğu subay teşkilatına, soylu olmayan (özellikle kentli, eğitimli orta sınıftan) kökене sahip erkeklerin akın etmesini sağladı. Yine kökene sahip erkeklerin akın etmesini sağladı. Yine de, soylu kökene sahip birçok erkek yerini korudu ve hatta yeni sistemde sıradışı bir biçimde yükseldi. Aslında, Devrim'in yaptığı değişikliklerin örgütsel olduğu kadar, saf ve öncelikli bir biçimde toplumsal olduğunu, birçok yoksul ve taşralı soylunun, devrimci dönemde, ordudaki kayda değer kariyer başarıları kadar doğrulayan bir şey yoktur. Bu kimseler, Eski Rejim'in yönetimi altında zengin, saray bağlantılarına sahip soylularla başarılı bir biçimde rekabet etmeyi umamazlardı.⁶¹ Napoléon Bonaparte'nin kendisi, Devrim sırasında taşra soylularının hareketliliğine çarpıcı bir örnek oluşturur. Korsikalı küçük bir soylunun oğlu olarak doğan Napoléon, Eski Rejim sırasında taşradaki bir askeri akademiye devam etti ve teğmen olarak görevlendirildi. Devrim, onu açık olmayan bir kariyer olarak kalabilecek bir şeyi kayda değer bir biçimde değiştirdi. Jakobenler ile bağlantılar, Bonaparte'nin, isyancı Toulon'u hizaya getirme savaşında topçu komutanlığına getirilmesini sağladı ve orada Kralcılar karşısındaki zaferden sonra tuggenerallığe terfi ettirildi. Termidor dönemi geçici bir süre için geri çekilmesine yol açtı; fakat kısa süre sonra, 1795'te rejim karıştı Kralcı gösterileri bastırmaya yardım ettikten sonra, yurtiçindeki birinci ordunun ve daha sonra İtalya'daki keşif güçlerinin başkomutanı oldu. Bunlar, siyasal olarak dezavantajlı soylu kökene rağmen, Dev-

61 Scott, "Professionalization", s. 45-47.

rim sırasında orduda bulunan yetenekli ve kurnaz erkekler için geçerli olanlardı.

Devrim aynı zamanda erler için de değişiklikler getirdi. 1789 öncesinde, askere gitme "gönüllü" idi; fakat bu orta halli sivil yaşama sahip olanlar için cazip değildi. Disiplin kaba ve keyfiydi, ücret ve bakım düşük ve güvenilmezdi. Sayısı yaklaşık iki yüz bin kişiye ulaşan daimi ordu, yirmi beş milyonluk Fransız nüfusuna göre büyük değildi; örneğin Prusya, kendi birliklerini çok daha büyük oranda askere alıyordu. Fransız ordusunun altında biri ise yabancılardan oluşuyordu.⁶² Devrim'le birlikte orduya, vatanseverlik adına gitgide artan kitlesel katılımlar oldu. Orduya yoksul yurttaşların alınması uygulaması kentli Ulusal Muhafızlar'ın kuruluşuyla başladı ve daha sonra zamanla genişletildi ve 1793'teki ünlü *levée en masse* ile doruğa ulaştı. Fransız orduları 1794'te 770.000'e ulaştı.⁶³ Süreğiden savaşlar nedeniyle Direktuar, 1798'de kalıcı bir ulusal daimi ordunun çerçevesini kuran, Zorunlu Askerlik Yasası'nı çıkardı: yasada, "Her Fransız erkeği bir askerdir ve Anavatan'ı savunmakla yükümlüdür" deniyordu.⁶⁴ Napoléon bu yasaya örgütsel bir yapı kazandı ve asker sayısını sürekli artırmak için kullandı. "1804'ten 1813'e kadarki on yılda, 2.400.000 erkeği askere aldı..."⁶⁵ Onun seferberlikleri erkekleri rahatça harcıyordu, çünkü 1792-94 şiddetli savaşlarından miras kalan dövüşme ve manevra sistemlerini genişletmişti. Bu çarpışmalarda, kendilerine uygar bir biçimde davranılan ve siyasal propagandadan geçirilmiş yurttaş askerler, gevşekçe denetlenen devasa kitleler olarak düşman orduların üzerine sürülüyordu ve kendilerine ülkeyi terk edip, düşmana saldırmaları ve orduların yok edilinceye dek onların peşine

62 Barker, *Development of Services*, s. 42-43.

63 Vagts, *History of Militarism*, s. 111.

64 Almt, *Ropp*, s. 116'dan.

65 Vagts, *History of Militarism*, s. 126.

düşmeleri isteniyordu. Özet olarak, Gordon Craig'in yazdığı gibi:

Eski Rejim'in yıkılması ve yurttaşlara temel hakların ih-
san edilmesi Fransız ordusunun oluşturulmasında he-
men etkili oldu. Bunlar, gerçek bir ulusal ordu yaratıl-
ması olanaklı kıldı ve bu ordu, erleri kendini ulusal
hedeflere adanmış yurttaşlardan oluştuğundan, onseki-
zinci yüzyılın savaşlarının katı sınırlamalarından kur-
tulmuştu. Savaş alanında Fransız birliklerinin kitlesel
firarlara sürüklenmesini önlemek için yasaklanan ba-
ğımsız manevralar ve birliklerin yakın saflar halinde di-
zilmeleri bundan böyle zorunlu değildi. Fransız *trai-
leurs* (avcı erleri) dağınık düzende ilerlemiş, bireysel ola-
rak dövülmüş, ateş etmiş, gizlenmeye çalışmış ve so-
nuçta, ordu çok büyük bir taktik esneklik kazanmıştı.
Dahası, birliklere kendi gereksinimlerini karşılama ko-
nusunda güvenilebilmişti ve o zaman Fransız birlikleri-
ni, eski model orduların hareketliliğini sınırlayan, han-
tal ikmal katarlarından ve depolara bağımlıktan kur-
tarma olanağı doğmuştu. Lojistiğin baskısından bu kur-
tuluş, yeni taktiklerle ve mükemmel bölümsel örgüt-
lenmeyle bir araya gelince Avrupa'ya tamamen yeni bir
savaş türünü, 1800'de İtalya savaşında Napoléon'un
ustalığını gösterdiği yıldırım savaşını getirdi.⁶⁶

Yurttaş Devletindeki Değişiklikler

Fransız Devrimi, askeri alanda yapılan değişikliklere
benzer bir biçimde, yurttaş devletine, o andan sonra
Fransa'nın siyasal sistemini belirleyen değişiklikleri,
"demokratik hükümet ile bürokratik yönetimin bir
birleşimini" getirdi.⁶⁷ Dikkat edilmesi gereken ilk ve en

66 Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945*, Oxford
University Press, New York, 1955, s. 27. Ayrıca bkz. Vagts, *History of
Militarism*, bölüm: 4. Görünüşte (bkz. Vagts, s. 128) Napoléon, hüküm-
darlığının sonlarına doğru bu taktik buluşların bazalarından geri adım
atmıştı. Fakat bu, Devrim'in bu buluşları olanaklı kıldığı gerçeğini de-
ğıştirmez.

67 Barker, *Development of Services*, s. 14.

temel şey, Devrim sırasında Fransız kamuyönetimi
aygıtının boyutlarındaki ani büyümedir. Bir bilimsel
otorite, Clive H. Church, tahmini olarak Devrim sıra-
sında, "bürokrasinin 50.000 kişiden yaklaşık olarak
çeyrek milyona yükselmiş olabileceğini; merkezi ba-
kanlıkların çalışanlarının sayısının, 1788'de 420'den
1796'da 5.000'in üzerine çıktığını"⁶⁸ bildirir. Gerçek-
ten, Richard Cobb'a göre, sadece Terör sırasında muh-
temelen 150.000 kadar yeni bürokrat atandı. Cobb,
Devrim'in "*La France fonctionnaire*"i [memurlar Fran-
sasını] yarattığını söyleyerek dalga geçer.⁶⁹

Bu, sadece sayısal genişleme dikkate alındığında
bile yerinde görünür; Devrim'in gerçekleştirildiği bürok-
ratikleşmenin toplumsal ve örgütsel uygulamalarını
kavradığımızda daha da uygun olduğu söylenebilir.
Söz konusu uygulamalar devlet maliyesi alanında J.
F. Boshier tarafından parlak bir biçimde belgelenmiş-
tir. Onun, *French Finances, 1770-1795*, [Fransız Mali-
yesi] adlı kitabının anlamlı biçimde "İş Dünyasından
Bürokrasiye" alt başlığını taşımasının nedeni şudur:
"Kamuyönetimi maliyesi alanında Fransız Devrimi, özel
sermaye kapitalizmi çağına son vermiş ve kamuyö-
netimi çağını resmen başlatmış görünür."⁷⁰ Çünkü
"bir toplumsal sınıfın diğeri üzerindeki zaferinden
daha temel bir şeyler meydana geldi. Bu da, toplumsal
ve siyasal tahakküm kurmak için bir kamuyönetimi
silahının keşfiydi."⁷¹

Eski Rejim'in yönetimi zamanında birleşik bir kra-
liyet hazinesi ve merkezi bütçe muhasebesi ya da hü-
kûmetin gelir ve harcamaları üzerinde denetim yoktu.
Devlet maliyesinin yönetimi, ilk başta soylular ve kâr
peşinde koşan işadamları olan çiftçilerin generali, alıcı-

68 "Social Mobility" (Konferans Tutanaklarının Özeti), *Past and Present*
içinde, no. 32, Aralık 1965, s. 8.

69 Age.

70 J. F. Boshier, *French Finances, 1790-1795*, Cambridge University Press,
Cambridge, 1970, s. 302.

71 Age, s. 313.

ların generali, haznedarların generali, rant ödeyiciler, diğer yüksek muhasebeciler gibi alınıp satılan memurların elindeydi.

Yüksek memurluklar muhasebecilerin özel mülkü haline gelmişti ve hızla, soylu ailelerin babadan oğula geçen mirası haline geliyordu. Sadece Muhasebeciler Odası'na (Chambers of Accounts) sorumlu olan bu yüksek maliyeciler kamuyönetimi hiyerarşisinin bir parçası olmayıp, bakanlık teftiş ve emirlerine tâbi değildi. Gelirlerinin çoğu maaşlardan değil, Krallık bankerleri olarak etkinliklerinden elde ettikleri kârlardan elde ediliyordu; gelirlerin toplanmasından ve harcanmasından, yönetime güttüğü daha çok borç vermelerinden ve iş dünyasındaki girişimleri etkinliklerinden geliyordu. Meslek çıkarlarını gözetmek için kurulmuş komiteleri bulunan *compagnies* (kumpanyalar) denen meslek kuruluşlarında görevli bir örgütlenme içindeki muhasebeciler krallık gelirlerinin toplanması ve harcanması ve sistem içinde kısa dönemli kredi işleri üzerinde kurdukları kârlı bir tekel kullanıyorlardı.⁷²

Eski Rejim'in yönetimi zamanındaki gerçek bürokrasi unsurları olan bağımsız yüksek memurlar ya da krallık bakanlıklarının büro yöneticileri için çalışan sekreter gruplarını kapsayan dağınık bürolar ile sınırlı kalmıştı. Bunlar maaşlı çalışanlar olarak "bürokratik statüye sahip kişiler sayılabilseler de, daha çok hizmet ettikleri adamın ev hizmetkârlarını andırıyorlardı".⁷³ Çünkü efendilerine krallık maliyesinin yönetiminde olduğu kadar, kişisel işlerinde de yardım ediyorlardı ve istenildiği zaman işe alınıyor ve istenildiği zaman kovuluyorlardı.

Devrim'te birlikte temel değişiklikler oldu; çünkü "Ulusal Meclis'in büyük çoğunluğu, kesinlikle kar (bu kelimeyi kullanıyorlardı) peşinde koşan kapitalistlerin

72 Age, s. 305.

73 Age, s. 287.

elinde olduğu için, maliye sistemini sevmiyorlardı"⁷⁴ ve bunun yerine ulusal düzeyde kamu maliyesi yönetimini kurmaya çalışıyorlardı.

Ulusal Meclis bürokratik bir örgüt aracılığıyla kamu maliyesini korumayı planlıyordu. Mekanik etkililik ve eklemleme görüşüne sahip olan devrimci planlar... yolsuzluğu bireylerin kötü alışkanlıklarını dengelemek için örgütün erdemine güvenerek önlemeyi umdular. Mali devrimin odağında bu umut vardı. Fransa bağım-sız, kâr peşinde koşan muhasebeci ve vergi toplayıcılarının elindeki birbirinden ayrı birkaç yüz *caisse* (fon) yerine, sadece ussal bir plana uygun olarak görevlerini yerine getiren maaşlı memurlardan oluşan, bürokratik bir Hazine'de konsolide (birleşik) merkezi bir fona sahip olacaktı. Devrimci yıllar boyunca Hazine, *caisses*leri bir-biri ardına içine alarak, büyütükçe büyütü. Meclis, çalışanların listesini, ücretlerini ve faaliyet giderlerini istedi ve böylece monarşinin hiçbir zaman sahip olmadığı yıllık bütçeyi düzenledi.⁷⁵

Bu önlemlerin, memurlar sınıfı için toplumsal sonucu ise, girişim bağımsızlığından ve kişilerin kıdem ve himaye derecesine göre hiyerarşi içine sokulmasından memurların üstleri tarafından gayri şahsi, fakat sıkı denetimi üzerine temellenen bir hiyerarşiye geçilmesi oldu. Dahası, bundan böyle devlet memurlarının özel işlerden farklı olarak özgül bir biçimde tanımlanmış kamu görevlerinin uygulanmasına katılmaları bekleniyordu. Alınıp satılan memurlukların ve aristokratik maliye araçlarının konum ve kazançları ortadan kaldırıldı. Bir zamanlar soylu yüksek memurların bağımsız ve iyi maaş ödenen talipleri olan büro şefleri, kendilerine tâbi olanlarınkinden çok fazla olmayan düşük maaşlara sahip önemsiz *functionnaire*lere (memurlara) indirildi. Onların sekreterleri de, "sadece üstleri ha-

74 Age, s. 309.

75 Age, s. 310-11.

line gelen efendilerine kişisel bağımlılıktan⁷⁶ kurtararak, düzenli maaş ödenen memurlara dönüştürüldü. Ortaya çıkan, merkezi gözetime ve denetime tâbi ve ücretleri merkezi otorite tarafından ödenen bir ücretli memurlar merdiveniydi.

Devlet kamuyönetimi alanında gütdede artan bürokratik görevlerini kapsayan denetim tarzına gelince, Devrim bu konuda (gördüğümüz gibi) birbirini izleyen evrelerden geçti. Tüm evrelerde tek bir meşrulaştırıcı tema işletildi: ulusun ya da halkın iradesinin uygulanmasıyla birlikte yönetsel işlevlerin bir tanımı. Rastlantısal olmayan bir biçimde, Bonaparte bile işlerini bir ulusal-demokratik diktatörlük görünümünü altında başardı. Kendisini "ulusun birinci temsilcisi" olarak tanımlayan Napoléon, yönetimini dört kez ulusal plebisitlerle onaylattı.⁷⁷ Buna rağmen, Napoléon'un kurumsal başarıları, ancak demokratik (ya da liberal) sayılması dışında her şey sayılabilecek türdendi.⁷⁸ Devrimci meclislerden ve Direktuar'dan miras kalan yeniden düzenlenmiş bürolara ve kadrolara, esas olarak genel kamuyönetimsel ve yargısal memurları merkezen atama sistemini ekledi. Sistemin tepesinde, kendilerine geniş, *de facto* (fiili) yetkiler tanınmış, Napoléon tarafından atanan uzmanlardan oluşan Devlet Konseyi (Danıştay) bulunuyordu. Hükümetin başkanları bir kabine oluşturmuyordu, bunun yerine tek tek Konsey'e (ve Napoléon'a) rapor sunuyorlardı. Devlet Konseyi'nin yasama bölümünde düzenli bir biçimde yeni yasalar oluşturuluyor ve görüşülüyordu; Konsey'in (savaş, donanma, içişleri ve maliye olarak), diğer bölümleri kendileriyle ilgili devlet bürokrasisini yönetiyordu. Bu teknokratik doruğun altında, atanmış

76 Age, s. 288.

77 Barker, *Development of Services*, s. 14.

78 Napoléon'un hükümetinin iyi bir betimlemesi: Godechot, "French Revolution", *Western Civilization* içinde, 2. cilt, s. 47-51; Gershoy, *Revolution and Napoleon*, s. 348-59, 451-67 ve Ford, *Europe 1780-1830*, s. 170-88.

yargılardan ve kamuyönetimi memurlarından valilere ve belediye başkanlarına kadar giden bir hiyerarşi uzanıyordu. Hiyerarşideki yaşamsal önem taşıyan bağ, Eski Rejim'in *intendant*larıyla karşılaştırılabilen, il bôgelerinin valileriydi, ancak valiler *intendant*lara göre daha denetlenilebilir ve il bôgeleri daha küçük olduğu ve ayrıcalıklı birleşik organlar tarafından engellenmedikleri için daha güçlüydü.

Elbette Napoléon'un diktatörlüğünden sonra Fransa birçok siyasal rejime sahip oldu. Gerçekten, Bonaparte'in kendi yönetimi 1814'te son buldu, onu ilk önce yenilenmiş Bourbon monarşileri, ardından bir "burjuva" monarşisi ve yirminci yüzyıla dek, bir ikinci Cumhuriyet, bir ikinci İmparatorluk, bir Üçüncü Cumhuriyet izledi. Bu rejimlerin birçoğu, liberal (az ya da çok demokratik) parlamenter siyasal denetimleri kurumsallaştırmak için (I. Napoléon'unkinden) daha önemli girişimlerde bulundu. Ancak Herbert Leuthy'nin inandırıcı bir biçimde işaret ettiği gibi, sadece sürekli değişen anayasal biçimlere yoğunlaşan bir gözlemci, Fransız yönetiminin gerçek temelini ve iktidarının dayanıklılığını anlamayı başaramayacaktır.

Anayasa kitapçığına bakan birisi, devletin sürekliliğinin dayandığı büyük kurumların herhangi biri hakkında bir değniye ya da en azından ona adanmış rastlantısal bir dipnota rastlayamayacaktır... Günün Bakanı ayrıldıktan sonra geriye kalan Bakanlıklar hakkında hiçbir değnide bulunulmamıştır. Kamuyönetimi aygıtı üzerindeki yetkisinden dolayı devlet erkının araçları üzerinde hüküm süren; o olmadan kendi iradesini uygulamaya muktedir olmayan bir yönetici için vazgeçilmez olan; Parlamento tarafından yapılan yasaların gerçek içeriğini kendi koduna göre yorumlayan ya da onları sessizce gömen; ve hükümetlerin genel danışmanı olarak, hükümetin değil de kendisinin sahip olduğu otorite ve süreklilikten dolayı, hükümet siyasalarının oluşturulmasında bile çoğu zaman kendi yolunu bulan Devlet Kon-

seyi hakkında hiçbir değini yapılmamıştır. Devlet Kurulu'nun yasaları değiştirilebilmesi ve yorumlayabilmesi kadar otokratik bir biçimde Parlamento'dan geçen bütçeyi değiştirebilen ve yorumlayabilen, devlet gelir ve giderleri üzerindeki denetimleriyle hükümetlerin yaşam ve ölümleri üzerinde kesin bir edki uygulayabilen maliye yönetiminin genel kadrosu hakkında hiçbir değinde bulunulmamıştır... Bu kurumların hiçbirini "halktan" kaynaklanmamaktadır. Onlar, Birinci İmparatorluğun yönetimi altında mükemmelleştirilen ve mantıksal sonucuna ulaştırılan, mutlak monarşinin devlet aygıtını temsil ederler. Taç sahibi kelleler düştüğünde, gerçek egemenlik bu devlet aygıtına aktarıldı. Fakat bu aygıt, arka planda göze çarpmayan, anonim bir biçimde tüm kamusalıktan uzakta ve neredeyse gizli çalışır... O, devlet içinde bir devletten çok, demokratik devlet görünümünün altındaki gerçek devlettir.⁷⁹

Devrime son verme ve onu pekiştirme sürecinde bu "gerçek devleti"nin biçimini netleştirmek, Napoléon'un sadece en önemli görevi değil, ayrıca da kayda değer bir kalıcı başarısıydı.

Toplum İçinde Devlet

Devrimci değişiklikten geçirilen Fransız devleti, Eski Rejim monarşisinden daha fazla işleve daha güçlü sarılmıştı. İçinden devletin kamuyöneticilerinin ve uzmanlarının yetiştirilip alınabilmesi için oldukça seçici, merkezleşmiş ve seçkin bir sistemi biçimlendirmek amacıyla, hükümetin denetimi altında üniversiteler ve ortaöğretim kurumları getirildi.⁸⁰ Napoléon'un Katolik

79 Herben Luethy, *France Against Herself*, çev. Eric Mosbacher, Praeger, New York, 1955, s. 18-20.

80 Bakınız: Joseph Ben-David ve Abraham Zloczower, "Universities and Academic Systems in Modern Societies", *Archives Européennes de Sociologie* 3:1, 1962, özellikle s. 76-80. Burada Fransa, İngiltere ve Birleşik Devletler'le karşıtık oluşturacak biçimde Sovyetler Birliği ile birlikte sınıflandırılmıştır; çünkü Fransız ve Rus devrimleriyle, büyük oranda

Kilisesi ile uzlaşması (ilköğretime Kilise denetiminin getirilmesi de dahil) bazı ödümlerin verilmesine yol açmıştı. Fakat Kilise, mülklerinin çoğunu yitirdiği ve rahiplerinin ücretleri de devlet tarafından ödendiği için, artık Eski Rejim'in yönetimi altında bağımsız bir birleşik güç değildi. Aynı derecede çarpıcı olan, devletin maliye yönetimindeki değişiklikti: Artık vergiler memurluğu satın alan girişimciler ya da seçilmiş yerel otoriteler tarafından değil, devletçe kalıcı olarak atanmış kişiler tarafından toplandıktan, gelirlere güvenilebildi ve bankerlerin işbirliği, "kâğıt para biçiminde fonları geliştirerek devlete önemli hizmetlerde bulunan"⁸¹ bir Fransa Bankası yaratılmasını sağladı. Fransa'nın kamu malyesinin, Napoléon'un yönetimi altında hiçbir zaman tam bir istikrar kazanmadığı doğrudur. Fakat yeni devlet, Eski Rejim'in tam tersine mali krizi atlatabildi. Monarşik devlet 1787-89'un mali kriziyle çöküp dağılmışken, Napoléon bankerlerin fonlarını müsadere edebildi ve ekonomik olarak egemen grubun protestolarını görmezden geldi.⁸² Devlet şimdiki en güçlü yurtttaşlarının üzerinde bile bir potansiyel üstünlüğe sahipti.

Dahası, Fransız devleti, önceki dönemlere göre, tüm yurttaşlarının yaşamları üzerinde, onlar bunu istesin ya da istemesin daha doğrudan bir etkiye sahipti. William McNeill:

Fransız devrimcilerinin yaptığı, bir ulusal komuta merkezi tarafından insanları ve kaynakları yönlendirmenin önündeki engelleri temizlemektir. Kendine özgü yerel uygulamalar ve dokunulmazlıklar sistemli bir biçimde bastırıldı... Devrimci yasalar yasa kodlarında toplanıp tüm Fransa'da uygulanmaya başlandıktan sonra, yurttaş bireyler, kolektif kimliklerin ve rollerin kabuğu ol-

merkezleşmiş, teokratik ve devlet odaklı doğaya sahip bir yükseköğretim sistemi ortaya çıkmıştır.

81 Godéhot, "French Revolution", *Western Civilization* içinde, 2. cilt, s. 48.

82 Ford, *Europe 1780-1830*, s. 174.

maksızın, Ulus'un aziz cisimleşmesi ile yüz yüze geldiler... Gerçekten, bir yurttaşın karşısına çıkan, ister özel görevli temsilci, vali, vergi toplayıcı ya da askere alma çavuşu olsun, halk adına, krallık adamlarının emredebileceğinden çok daha büyük çapta mal ve hizmet talep eden merkezi yönetimin bir aracıydı.⁸³

Devletin elinin erişebileceği alanın bu şekilde genişlemesinin yarattığı etkiler, özellikle kırsal topluluklar için sarsıcı olabildi. Brötanya'daki köylü topluluklarının devrim öncesi ve sonrası hükümetlerle ilişkisi üzerine çalışmaları dayanarak, Le Goff ve Sutherland şöyle yazarlar: "Devrim birçok insanın yaşamına beklenmedik ve hoş karşılanmayan bir saldıran olarak geldi. 1790'dan sonra, merkezi yönetimin yurttaşlardan dikkat, etkinlik ve sadakat talepleri Eski Rejim'in isteklerinin çok ötesine varmıştı."⁸⁴ Devrim öncesinde, vergiler ödendiği ve büyük ayaklanmalar gelişmediği sürece, Breton köylüleri kendi anlaşmazlıklarını çözümlenmeleri için kendi hallerine bıraktı; kendi kendilerine polislik yaptılar ve rahiplerle birlikte topluluğun işleri olarak tanımladıkları faaliyetlerle bizzat meşgul oldular. Rahipler ve krallık yönetimi, devlet ile topluluk basamakları arasında bilgiyi "yukarıya doğru" resmi işleri "aşağıya doğru" yönlendirmek için gayri resmi biçimde işbirliği yaptılar. Devrimle birlikte, yerel rahipler önce il bölge ve komünlerin otoriteleri tarafından aşıldılar ve daha sonra da, resmi olarak kamu çalışanlarına dönüştürüldüler. Yerel halkın, kasabaya üslenmiş ve kentli zihniyetine sahip memurların yönettiği köyü aşan yönetim düzeylerine daha çok kaynak aktarması ve ilgi göstermesi beklendi.

83 William McNeill, *The Shape of European History*, Oxford University Press, New York, 1974, s. 154.

84 T. J. A. LeGoff ve D. M. G. Sutherland, "The Revolution and the Rural Community in Eighteenth-Century Brittany", *Past and Present* no. 62, Şubat 1974, s. 96. Bu paragrafa bütünüyle bu makaleden yararlanılmaktadır.

Bununla birlikte, Devrim'in radikal doruklarında birçok köylü tahıl elde etmeye, zorunlu askerlik yasasını uygulamaya, inatçı rahipleri cezalandırmaya ve Katolik ritüellerini basturmaya kararlı devrim taraftarlarının doğrudan baskısına maruz kaldı.

Fransa'nın özellikle Brötanya'dan ve Batının diğer bölgelerinin de dahil olduğu kısımlarında 1789 sonrası değişiklikler, devrimci yetkililere karşı, yerel eylemlerden gerilla savaşına ve büyük çaplı bölgesel ayaklanmalara dek farklılık gösteren köylü direnişini teşvik etti. Köylülerin Devrim'e tepkisinin sosyoekonomik temelleri üzerine var olan çalışmalarda, kurumsallaşmış pazar ilişkilerinin mülk sahibi köylüler ile yerel kasabaları birbirine bağladığı yerlerde köylülerin devrimci değişikliklere karşı olasılıkla daha uysal olabildikleri ileri sürülür. Köylülerin daha az uysal olmalarının olası, dolayısıyla olanaklı olduğunda direnmeye yatkın olduğu yerler, ya pazar ilişkilerinin yeni yeni girdiği ya da ticarete yönelik üretim yapmayan köylülerin etkin olduğu, fakat Devrim sırasında toprakların satılmasında kasabalılarla başarısız rekabet içinde bulunduğu yerlerdi.⁸⁵ Gerçi sonunda, izini sürdürdüğü müz gelişmelere bağlı olarak, tüm açık direnişler bastırıldı, "Devrim, inisiyatif topluluktan yönetime kaydırıldı ve aynı zamanda yönetime, karşı olduğu Eski Rejim'in hiçbir zaman sahip olmadığı baskıcı erki verdi."⁸⁶

Bununla birlikte, Napolyoncu çözüm, köylü topluluklarının ve kırsal kesimin tümünü Devrim karşıtlarına çeviren zorlayıcı türden ekonomik siyasalardan ve

85 Özellikle bkz. Paul Bois, *Paysans de l'Ouest*, Imprimerie M. Vlaisire, Le Mans, 1960; Marcel Fauchoux, *L'Insurrection Vendéenne de 1793*, Imprimerie Nationale, Paris, 1964 ve Charles Tilly, *The Vendée*, Harvard University Press, Cambridge, 1964. Ayrıca bkz. Harvey Mitchell, "The Vendée and Counterrevolution: A Review Essay", *French Historical Studies* 5:4, Güz 1968, s. 405-29 ve Claude Mazauric, "Vendée et Chouannerie", *La Pensee* no. 124, Kasım-Aralık 1965, s. 54-85.

86 Le Goff ve Sutherland, "Revolution and Rural Community", s. 109.

aşın Katolik karşıtı önlemlerden geri adım attı. Bunun yerine, yeni pekiştirilmiş kamuyönetimi devleti öncesi-ne göre daha sıkı bir biçimde vergi ve asker talep eden, her bir yerel birimleri mülk sahipleriyle uzlaşma arıyordu. Zengin toprak sahipleri, rantıye kasabalar ve çoğu zaman eski soylular merkezden atanan yönetici ve yargıçlar ile yerel yönetimlerde işbirliği yapmak için sınırlı bir oy hakkı ile seçiliyorlardı.⁸⁷ Bunun, siyasal bakımdan başarılı senyörlük karşıtı ayaklanmaların dayanaşmayı yıkıcı sonucuna koşut olan sonucu, zengin ve yoksul köylüler arasındaki köy dayanışmasının kalıntılarının altın oyulmasıydı. Bu süreç, zengin köylü oligarşilerinin yoksul komşularından ayrılıp mülk sahibi kasabalar ve merkezleşmiş devlet yönetimi ile sınımsız bağlanmasından sonra meydana geldi. Belki daha da çarpıcı olan, köyün siyasal otonomisinin bedeliydi. Bu bedel, Devrim boyunca Provence'taki Lourmarin "köyü"nü izini süren Thomas Sheppard tarafından güzel bir biçimde özetlenmiştir. "Onsekizinci yüzyıl boyunca" diye yazar Sheppard,

eğer köy kurulu herhangi bir büyük izlenmeyi başlatmadıysa, dış otoriteye karşı tam bir itaat de göstermedi. Ancien régime'nin izleri Lourmarin'in siyasal canlılığı, köyün işlerine göreceli olarak geniş bir katılım ve köyün tüm sakinlerinin süregiden ilgisiydi. Bu canlılık ve heyecan Devrim'den sonra kayboldu ve ondokuzuncu yüzyılda Lourmarin... merkezi kamuyönetimini aygıtının sadece bir dişlisi haline geldi. Belediye meclisi, sadece önüne gelen sorunları tartıştı; kendi başına çok az karar aldı ve öncelikli olarak valinin ona aktardığı yasaları ve emirleri yürütmeye işlevini gördü. Bürokrasi ve merkezleşme Lourmarin'e ulaştı, fakat köy bu tip modernleşme karşılığında çok ağır bir bedel ödedi.⁸⁸

87 Devrimin sonucu, Eski Rejim'in 1788'de oluşturmaya çalıştığı yerel yönetim şemasını andırmaktadır. Üçüncü Bölüm'deki 27. nota bakınız.

88 Thomas F. Sheppard, *Lourmarin in the Eighteenth Century: A Study of a French Village*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1971, s. 217-18. Bu alın-

Bununla birlikte, her ne kadar Fransız köylüleri, aslında tüm Fransızlar, daha güçlü ve saldırgan bir devlet ile uğraşmak zorunda kaldılarsa da, bu devlet devrimci Rusya'daki ve Çin'deki Komünist Parti-devletleri gibi açıkça toplumda ve ekonomide her şeyi kapsayıcı ya da dinamik bir varlık değildi. Fransız Devrimi'nin nihai sonucunu merkezleşmiş, profesyonel-bürokratik bir devletin, az sayıda geniş ve çok sayıda orta ve küçük özel mülk sahibinin egemen olduğu bir toplumla ortakyaşarlık ilişkisi içinde birlikte varoluşu karakterize edebilir. Fransa'nın bu Yeni Rejim'inde, devlet toplumsal-yapısal dönüşümleri daha ileriye götürmeye yönelmemiştir. Bunun yerine devlet, kendi kendini sürdürmek ve profesyonel ya da bürokratik statü, özel mülkiyet ve pazar ilişkileri üzerine temellenmiş toplumsal düzeni güvence altına almak için donanmıştır. Dahası, güçlendirilmiş olan devletin şimdi daha özerk temelde iş görebilmesi gibi özel servet sahipleri de artılara el koymak için devlet memurluklarını satın almak ya da doğrudan siyasal-yargısal mekanizmaları kullanmak yerine, pazarda ekonomik çıkarlarının peşine düşmeleri (hiç değilse marjinal olarak) daha olasıydı.

Böylece, kapitalist üretim ilişkileri Devrim'e neden olmamaları ve Devrim tarafından aniden geliştirilmeleri gerçeğine rağmen, Devrim tarafından netleştirilen göreceli olarak uygun yasalar ve kamuyönetimi çerçevesinde aşamalı, fakat yavaş bir gelişim gösterdi. 1789'dan bir yüzyıl sonra, Fransa sanayi kapitalisti

tyla doğru olmayan, fakat güzel bir deyim (poetic licence) öneriyorum. Lourmarin, aslında bir "köy" olmayabilir, fakat daha çok yerel bir pazar kentidir. Dahası, Provence'ta konumlandığından dolayı, Devrim'den hemen önce genel meclisin rolünü zayıflatmış bir oligarşik yönetim biçimine zaten sahipti. (Bkz. Lourmarin, 3. Bölüm ve Albert Soboul, "The French Rural Community in the Eighteenth and Nineteenth Centuries", *Past and Present* no. 10, Kasım 1956, s. 81.) Bununla birlikte bu, sadece Sheppard'ın belirttiği Devrim'in sonucu olan değişikliklerin önemini aydınlatır. Bu, Fransa'nın diğer yerlerindeki kırsal topluluklarla karşılaştırıldığında, yerel dayanışmanın ve özerklik kaybının daha da büyük olduğunu akla getirir.

bir ulus haline geliyordu. Ancak Fransa, kapitalist sanayileşmede bile, toplumsal ve kurumsal kendine özgümlüklerle göze çarpmayı sürdürdü: modern ekonomik gelişme kuşakları boyunca, çok sayıdaki Fransız köylüsü, kiracı ya da küçük mülk sahibi olarak toprağa sarıldı ve Fransız ulusal devleti, özel yatırımcılara olanaklar sağlayarak ya da mevcut olanakları kaldırarak, sanayi gelişiminin bölgesel ve sektörel çerçevesini derinlemesine biçimlendirerek, ekonomik yaşamda daima önemli bir güç oldu. Sadece kapitalist gelişme için yüzeysel olarak uygun koşulların değil, Fransa'yı kapitalist sanayi ulusları arasında görel olarak farklı kılan sosyoekonomik örüntülerin de, Fransız Devrimi'nin belli başlı başarılarına dek izi sürülebilir. Gerçekten Devrim, en iyi biçimde (köylüleri, özel servet sahiplerini ve devleti, Eski Rejim'in engellemelerinden kurtararak) senyörütüğün ve kişisel ayrıcalıkların "ortaçağ kalıntılarını" süpüren, "devasa bir süpürge" olarak anlaşılabilir.

ALTINCI BÖLÜM

Rusya'da Bir Diktatör Parti-Devletin Ortaya Çıkışı

Bolşeviklerin büyük başarısı devrimin yapıldığında değil, fakat onun yavaşlatılması ve komünist kanallara yönlendirilmesindedir... Bolşeviklerin hayrete düşüren becerikliliği ise, Rus kitlelerin kaotik bir ütopyaya yönelttik saf dürtülerini dizginleme başarısıdır.

Paul Avrich

Modern toplumsal devrimlerin hiçbiri Rusya'nunki kadar tam değildir. 1917-18'de, birkaç ay içinde sanayi işçilerinin, köylülerin ve askerlerin kitlesel ayaklanmaları, toprak sahibi ve kapitalist sınıfların dayandığı temelleri oydu ve çarlık rejiminin devlet aygıtının çözümlenmesiyle sonuçlandı. Devrimci kriz içinde liderlik etme savında bulunan örgütlü devrimciler, kendilerini eşitliğin ve proleter demokrasinin sosyalist ideallerine adanmışlardı. Ancak, Rus Devrimi, sonunda, emir ve terör yoluyla hızlı ulusal sanayileşmeyi iletletmeye adanmış, oldukça merkezileşmiş ve bürokratik parti-devletine yol açtı. Bu sonuçların neden ve nasıl geliştiğini anlamak için Rus devrimci durumunun 1917 Martından sonra çatışan güçler için yarattığı olanakları, zorunlulukları ve olanaksızlıkları çözümleneceğiz. Fransız Devrimi'nde olduğu gibi devrimci durumdan